

Ámbito da comunicación

Educación a distancia semipresencial

Módulo 2

Unidade didáctica 8

A descrición

Índice

1.	Introdución.....	4
1.1	Descrición da unidade didáctica	4
2.	Secuencia de contidos e actividades en lingua galega	5
□	Comunicación oral	5
2.1	📖 <i>Good night, mon ami</i>	5
□	Comunicación escrita.....	6
2.2	A cohesión (aspectos teóricos)	6
2.3	📖 <i>A pascua de Kamil Moravék</i>	7
2.4	Presentación de textos escritos en soporte impreso e dixital (aspectos teóricos)	8
□	Coñecemento da lingua	11
2.5	Normas ortográficas: uso do <i>h</i>	11
2.6	A formación de palabras. Composición e derivación (aspectos teóricos).....	13
2.7	📖 <i>No lugar equivocado no momento xusto</i>	15
2.8	Funcionamento sintáctico do verbo. Suxeito e complementos (aspectos teóricos)	17
2.9	Amor dos quince anos, Marilyn.....	19
□	Lingua e sociedade.....	21
2.10	Cine e literatura	21
□	Educación literaria	22
2.11	A descrición. Os textos descritivos (aspectos teóricos).....	22
2.12	📖 <i>O río Tins</i>	23
2.13	Elementos fundamentais do relato literario (aspectos teóricos)	25
2.14	📖 <i>A serea grega</i>	26
3.	Contenidos y actividades en lengua castellana	27
□	Comunicación oral	27
3.1	📖 <i>A libro abierto</i>	27
□	Comunicación escrita.....	28
3.2	📖 <i>El hereje</i>	28
□	Conocimiento de la lengua	29
3.3	Normas ortográficas: uso de <i>h</i> (aspectos teóricos)	29
3.4	La formación de palabras en castellano (aspectos teóricos).....	30
3.5	📖 <i>La salud a una llamada</i>	32
3.6	Funcionamiento sintáctico del verbo en castellano. Sujeto y complementos (aspectos teóricos).....	34
□	Lengua y sociedad.....	36
3.7	📖 <i>Cine y literatura: La lengua de las mariposas</i>	36
□	Educación literaria	38
3.8	La descripción	38
3.9	📖 <i>La nave blanca</i>	38
3.10	Elementos fundamentales del relato literario (aspectos teóricos).....	41
4.	Resumo de contidos	43
4.1	Contidos en lingua galega	43
4.2	Contenidos en lengua castellana	45

5.	Exercicios de autoavaliación	46
6.	Solucionarios.....	51
6.1	Solucións das actividades en lingua galega.....	51
6.2	Soluciones a las actividades en lengua castellana.....	55
6.3	Solucións dos exercicios de autoavaliación	60
7.	Bibliografía e recursos.....	64

1. Introducción

1.1 Descripción da unidade didáctica

Esta unidade denomínase *A descripción*. É recomendable que diariamente traballe con ela entre unha e dúas horas.

- Ademais, debe ter en conta as seguintes cuestións:
 - A unidade contén textos e exercicios en galego e castelán, separados en dúas partes ben diferenciadas. Ambas as linguas, xunto coa estranxeira, intégranse no ámbito da comunicación.
 - A unidade consta de dous tipos de textos ou contidos: uns que levan a etiqueta de "aspectos teóricos", que son os que debe comprender e memorizar, e outros que carecen desa etiqueta, que son os que debe ler, comprender e comentar (aparecen precedidos do símbolo)
 - Os contidos e exercicios van clasificados en bloques ou partes, relacionados con distintos aspectos do estudo da lingua: comunicación oral, comunicación escrita, coñecemento da lingua, lingua e sociedade e educación literaria.
- Logo de rematada a unidade deberá ser capaz de:
 - Valorar a importancia da lingua oral como xeito de comunicación universal.
 - Identificar nun texto descriptivo as características que o definen como tal.
 - Compor textos facendo descrições físicas e psicolóxicas de personaxes.
 - Compor enunciados e textos cunha cohesión adecuada.
 - Coidar a presentación formal de traballos e textos escritos, en soporte impreso e dixital.
 - Identificar e recoñecer familias de palabras regulares e irregulares en ambas as linguas.
 - Saber a función sintáctica da clase de palabra *verbo* nas dúas linguas do ámbito.
 - Recoñecer o suxeito, o predicado e os complementos da oración nas linguas do ámbito.
 - Manexar unha terminoloxía sintáctica básica.
 - Identificar os elementos fundamentais do relato literario.
 - Recoñecer algunhas das transformacións necesarias cando se adaptan textos narrativos para convertelos en guións de obras audiovisuais.

2. Secuencia de contidos e actividades en lingua galega

Comunicación oral

2.1 *Good night, mon ami*

Se ten acceso a internet, vexa a curtametraxe titulada *Good night, mon ami* no seguinte enderezo:

- [<http://www.cmg.xunta.es/visor/dspace.asp?TIPO=VIDEO&COD=674>]

Actividades propostas

- S1. Logo de ver a curtametraxe responda ás seguintes cuestións:
- Cal é o tema principal?
 - Cantos personaxes interveñen e que idiomas falan?
 - Como se decatan de que todos son galegos?
 - Por que a curtametraxe se titula *Good night, mon ami*? Razoe a resposta.

2.2 A cohesión (aspectos teóricos)

Para construírmos un texto adecuadamente unha das características que debemos cumprir é a cohesión lingüística.

Elementos de cohesión máis utilizados

- **Pronomes:** permítenos referirnos a alguén ou algo que xa foi nomeado sen repetilo. Por exemplo, *Antía é moi boa estudante. Ela sempre aproba todo.*
- **Cohesión léxica:** é o tipo de cohesión conseguida a través da escolla do léxico. É o feito de utilizarmos nun texto as palabras adecuadas ao tema do que se fale. É dicir, se falamos de libros, empregaremos un campo semántico relacionado con ese tema, repetindo palabras, utilizando sinónimos ou hiperónimos. Exemplos:
 - *O avó deulle vinte euros ao neto para comprar un libro. Mais o rapaz gastounos en lambonadas.*
 - *Había un cogomelo moi grande debaixo daquel castiñeiro. A rapariga arrincou o fungo con coidado e levouno para a casa.*

Outros procedementos para compor textos con cohesión adecuada

- **Inserción de expresións explicativas:** este tipo de explicacións aclara un ou varios conceptos aos que xa se fixo referencia con anterioridade noutra parte do texto. Póden-se dar de dous xeitos. Preste atención aos exemplos:
 - El non estudou nada, é dicir, vai suspender o exame (suspender o exame é consecuencia de non estudar).*
 - El é músico, é dicir, toca un instrumento (aclárase o que é ser músico).*
- **Uso do xerundio:** nun texto o xerundio pode achegar diferentes valores segundo como se empregue (darlle énfase ao dito, prolongar unha acción no tempo, etc.). Exemplos:
 - *Débese ao celo da Autoridade, quen tendo como ten unha tenda no lugar...*
 - *Sendo galego non debo ser máis que galeguista.*
 - *–Non me amoles, vale, fixen o que puider. –Sendo así...*
 - *Andando xa.*
- **Uso do participio:** igual que co xerundio, o participio pode adquirir diferentes valores dependendo de como se use. Fíxese nos exemplos (valor expresivo, intensificador...):
 - *Perdidos un polo outro...*
 - *Ou sexa o troco da carga cargada e virada.*
 - *Como era así do meu corpo, caín na tentación de a pór. Pensado e feito.*
 - *Cando Pedriño saíu do leito parecía un longueirón: chuchado, esgumiado, ...*

2.3 *A pascua de Kamil Moravék*

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos. Quixo darlle o seu regalo, mais non foi capaz de xuntar folgos e só puido tatear que facía fresco. Logo, el só, foinos comendo, pero facíanselle amargos na boca e por iso botou o resto ao sumidoiro. Como era sensible, a partir de entón só mercou bombóns.

Durante algún tempo, namorouse de Kamil Moravék a loura que vivía enfronte. Amosáballe o seu agarimo e fíxolle perder a cabeza. Un día tentou apertalo pero Kamil ceibouse dela, fuxiu á súa casa, pechouse e tirou dos pelos porque a loura de enfronte gustáballe moito.

Despois dalgúns meses decidiu pedirlle perdón. Buscouna, mais xa era tarde. Xa era nai e o seu marido mirouno con mala cara. Dende entón, Kamil só amaba de xeito platónico e moi de vez en cando [...].

Suchý Jiří, *Cen contos, ou sexa, un plan incumprido*, Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2000

Actividades propostas

- S2.** Lea o texto. Identifique agora algúns dos elementos que favorecen a súa cohesión textual e anóteos: pronomes, sinónimos, expresións explicativas, xerundios e participios.
- Subliñe os pronomes que aparecen neste fragmento: *Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.*
 - Tamén se utiliza no texto a elipse, é dicir, non utilizar palabras que se sobreentenden, nomeadamente o suxeito dos verbos. Localice aquí as elipses: *Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais.* Quen se afastaba e axudaba aos demais?
- S3.** Redacte un texto de intención literaria (narrativo) mantendo a cohesión textual e utilizando os datos que se lle indican. A extensión máxima é unha cara dun folio; pode redactalo en galego ou en castelán, en soporte dixital.
- Tema: chegou tarde.
 - A onde?: á empresa en que traballa (mais de noite a empresa non abre).
 - Quen?: Xaime.
 - Que sucedeu?: caelle un lóstrego; dúas persoas foron testemuñas do milagre, pois Xaime segue vivo; as testemuñas e Xaime comezan unha pelexa.
 - Onde?: na periferia da cidade, ás tres da madrugada.

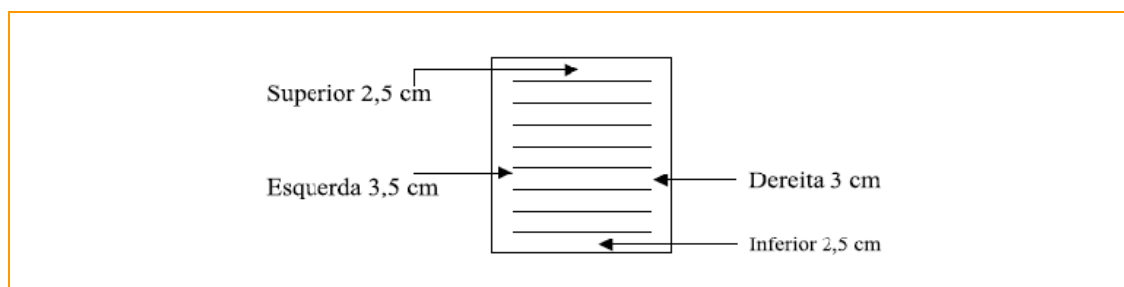
2.4 Presentación de textos escritos en soporte impreso e dixital (aspectos teóricos)

Un bo texto é aquel que recolle perfectamente os contidos aos que ten que facer referencia e que ten unha presentación ordenada, limpa e atractiva. Pense que debe haber un equilibrio entre o contido do texto e a súa presentación, o aspecto externo é un factor que, sen dúbida, ha favorecer a comunicación e ha beneficiar a súa cualificación.

A adecuada presentación do texto escrito implica unha serie de elementos que deben organizarse dunha maneira comunmente aceptada. Agora estudaremos eses aspectos formais que deberá ter en conta para a presentación dos seus traballos.

Deseño de páxina: tipo de papel, marxes, espazamento entre liñas, xustificación e confección do parágrafo

- **Tipo e orientación do papel:** o primeiro que ten que decidir é o tipo de papel que vai empregar. A non ser que o seu texto requira un tipo de soporte especial, o normal é empregar un tamaño de papel DIN A4 (210 x 297 mm) con orientación vertical. Tamén se pode utilizar a orientación horizontal, mais non se debe abusar deste recurso, pois obriga o lector a estar modificando a posición para a súa lectura, o que resulta incómodo. Normalmente, emprégase papel de 0,80 gramos. O seu grosor faino máis cómodo, pois soporta moi ben tanto a escrita á man como a impresión, aínda que se poden usar papeis doutro peso.
- **Tamaño:** o de todas as follas que ocupe o texto debe ser igual, mais no caso de que ese texto sexa un traballo académico e leve portada e contraportada, estas dúas páxinas si que poden ser uns milímetros máis grandes que o resto.
- **Marxes:** para a correcta presentación do traballo é moi importante prestar atención ás marxes. Para un tamaño DIN A4 as marxes superior e inferior poden ser de 2,5 cm, e a esquerda e dereita de 3 cm. Se vai encadernar o seu traballo cunha espiral ou con calquera outro medio, pode deixar unha marxe un pouco maior á esquerda. Daquela, logo de encadernado, a marxe visible ha ser igual aos dous lados do papel. Por exemplo, pode elixir 3,5 para a marxe esquerda.

- **Espazamento entre liñas:** é o espazo vertical que se establece para separar as liñas de texto. Os máis usados son o sinxelo, o de 1,5 liñas e o dobre. O normal é establecer un espazamento sinxelo, que se adapta ao tamaño de fonte (tipo de letra) utilizado. Tamén podemos usar un espazamento de 1,5 liñas, equivalente a 1,5 veces o sinxelo. Ou en determinadas ocasións un espazamento dobre, que duplica o sinxelo.

O espazamento sempre está en relación co tamaño de letra usado.

Vexamos uns exemplos de espazamento entre liñas:

– *Espazamento sinxelo.*

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

– *Espazamento de 1,5 liñas.*

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

– *Espazamento dobre.*

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

Logo de ver os exemplos, decatarse de que o normal e máis correcto para a presentación dos seus textos e traballos é o espazamento sinxelo (pode usar o de 1,5 liñas ou o dobre para a confección de títulos e subtítulos).

■ **A xustificación:** é a disposición do texto na liña en relación coas marxes. Hai catro tipos de xustificación: esquerda, dereita, centrada e completa.

– *Esquerda:* neste tipo de xustificación aparecen ao final da liña, á dereita, espazos en branco que varían segundo a lonxitude do texto e dá a sensación de que falta texto para completar as liñas. Este tipo de xustificación reflicte a escrita manual.

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

– *Dereita:* este tipo de xustificación é bastante habitual en trípticos ou noutro tipo de textos publicitarios para facilitar a inserción de imaxes. O seu emprego resulta artificial para un tipo de texto de carácter formal.

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

– *Centrada:* úsase en textos de creación, normalmente líricos.

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

- *Completa*: é a que produce un efecto estético máis agradable. Xa que logo, é a máis recomendable para aplicala nun texto ou traballo que faga.

Kamil Moravék era máis ben unha persoa introvertida. Afastábase da sociedade pero cando podía, axudaba aos demais. Unha vez incluso namorou. Dunha loura. Ao principio baixaba os ollos diante dela pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos.

- **A confección do parágrafo**: o normal é que a primeira liña do parágrafo (excepto no primeiro parágrafo) posúa unha *sangría*. Isto significa que a primeira liña comeza un pouco metida á dereita, o que non debe ser inferior a tres espazos.

Tamén é normal (aínda que non sempre se produce) que entre cada parágrafo se estableza unha maior separación que entre as liñas.

Durante algún tempo, namorouse de Kamil Morávek a loura que vivía enfronte. Amosáballe o seu agarimo e fixolle perder a cabeza.

Un día intentou apertalo pero Kamil ceibouse dela, fuxiu á súa casa, pechouse e tirou dos pelos porque a loura de enfronte lle gustaba moito.

Despois dalgúns meses decidiu pedirlle perdón. Buscouna, mais xa era tarde. Xa era nai e o seu marido mirouno con mala cara. Desde entón, Kamil só amaba de xeito platónico e moi de vez en cando.

[...]

Actividades propostas

- S4. Revise o texto que creou na actividade anterior e mire se a súa presentación segue os parámetros establecidos no texto teórico que acaba de ler. Se non é así, corrixa o aspecto formal do texto modificando o necesario: marxes, parágrafos, espazamento de liñas, xustificación... Cando remate de corrixilo, imprímao.
- S5. Acceda á Biblioteca Virtual Galega [<http://bvq.udc.es/index.jsp>] e faga o seguinte:
 - Pinche na opción *Obras dispoñibles para lectura*.
 - Deseguido, pinche na opción *Títulos de narrativa*.
 - Busque o seguinte autor: *Reigosa, Carlos G.*
 - Pinche na obra do autor que leva por título *Crime en Compostela*.
 - Agora pinche no recadro verde a carón da palabra *texto* que ten nesta pantalla actual e vexa detidamente o documento.
 - Describa o deseño de páxina que ten diante tendo en conta o lido no texto teórico: orientación do papel, marxes, espazamento, tipo de xustificación e confección do parágrafo.

Coñecemento da lingua

2.5 Normas ortográficas: uso do *h*

O *h* é un signo ortográfico que non representa ningún son, pero mantense na lingua escrita, en posición inicial, en interior ou final de palabra (*horta, prohibir, oh, ah*).

- Escríbense con *h* todas as formas dos seguintes verbos e derivados: *haber, habitar, herdar, honrar, hospedar e humillar*. Exemplos: *había, haberes, habitamos, habitante, hai, herdanza, herdarán, honradez, honrarían, hospedara, hospedaxe, humillante,...*
- Escríbense con *h* os seguintes prefixos:

- Hecto-: hectolitro...

- Hemero-: hemeroteca...

- Hemi-: hemisferio, hemiplexia...

- Hemo-: hemofilia, hemorraxia...

- Hepta-: heptasilabo...

- Hetero-: heterosexual...

- Hexa-: hexágono...

- Hidro-: hidróxeno, hidrografía...

- Hiper-: hipermercado, hipermetropía...

- Hipo-: hipódromo...

- Homo-: homosexual, homoxéneo...

- As seguintes palabras que levan o *h* intercalado: *adherir, adhesivo, anhídrido, coherente, cohibir, deshidratado, deshonesto, deshonra, exhausto, exhibir, exhortar, inhábil, inhumano, prohibir, rehabilitar, vehículo...*
- Por motivos etimolóxicos escríbense con *h* palabras como *harmonía, hasta e helmo*.
- Tamén por razóns etimolóxicas non levan *h* palabras como: *aí, ¡ala!, ¡ola!, baía, ermida, irmán, inchar, ombro, orfo, oso, ovo, úmero...*

Actividades propostas

- S6.** Busque no dicionario e escriba dúas palabras que levan os seguintes prefixos: halo-; hecto-; heli-; hemat-; hemi-; hepat-; hepta-; hetero-; hexa-; hidro-; hipno-; hipo-; homo-
- S7.** Escriba dúas palabras derivadas das seguintes (pode consultar o dicionario); adherir; hábil; habitar; hábito; harmonía; herba; heroe; historia; hora; humano-; humidade
- S8.** Complete as frases que veñen a continuación colocando as seguintes palabras no lugar que lles corresponda: *hipódromo, inhumano, exhausto, ermida, inchei, aí, orfos, ola!*
- [] balsa e agora estou [].
 - Atoparémonos [], na porta da [].
 - É [] non axudar aos [].
 - []! Pedro, queres vir comigo ao []?

Pode reforzar e ampliar o uso do *h* realizando as actividades propostas nestas direccións

- [<http://centros.edu.xunta.es/iespintorcolmeiro/galego/exercicios.htm>]
- [<http://enredandocoaspalabras.blogspot.com/search/label/Ortograf%C3%ADa>]
- [http://www.ogalego.eu/exercicios_de_lingua/exercicios/ortografia.htm]

2.6 A formación de palabras. Composición e derivación (aspectos teóricos)

O léxico non é inalterable nin fixo; ao longo do tempo vai experimentando transformacións. Hai palabras que deixan de utilizarse, outras evolucionan e modificanse, e tamén se incorporan palabras novas.

Para a formación de palabras novas a partir das xa existentes hai tres procedementos: derivación, composición e parasíntese. Nós imos centrarnos nos dous primeiros: derivación e composición.

- **Derivación.** Fíxese neste grupo de palabras: *pan, panadeiro, panadaría, empanar, empanada, panificadora...*

Como ve, todas elas teñen unha parte común (*pan*) que é o seu lexema ou raíz. As demais palabras formáronse engadindo a este lexema prefixos (se van diante) e sufixos (se van detrás). A derivación é un procedemento de formación de palabras consistente en engadirlle a un lexema prefixos e sufixos.

- **Composición.** Fíxese agora na formación destoutro grupo de palabras:
 - *Xordo + mudo = xordomudo*
 - *Tapa + cubos = tapacubos*
 - *Afia + lapis = afialapis*

A composición é un procedemento de formación de palabras novas consistente na unión de dúas ou máis palabras.

- **Familia léxica.** Todas as palabras que teñen un mesmo lexema e, polo tanto, unha parte do seu significado é común, forman unha familia léxica. Exemplo: *pan, panadeiro, panadaría, empanar, empanada, panificadora...*

Ás veces, dentro da mesma familia léxica aparecen palabras con lexemas diferentes, porque un é de orixe culta e outro non. Así, por exemplo, a familia léxica de *oito* está formada, entre outras palabras, por: *oito, oitenta, oitocentos, octoxenario, octógono*, etc. Todas estas palabras teñen que ver co significado *oito*, pero unhas proceden da palabra patrimonial galega (*oito* → *oitenta, oitocentos*) e outras directamente do lexema latino *octo-*, que tamén significa *oito* nesa lingua (*octoxenario, octógono*).

Derivación: prefixos

Como dixemos, os prefixos colócanse diante do lexema para formar palabras novas. A continuación citamos algúns prefixos e o seu significado.

Prefixo	Significado	Exemplos
▪ a-	– Negación, privación	<i>Amoral, ateo</i>
▪ bi-	– Dúas veces, dous	<i>Bilingüe, bigamo</i>
▪ biblio-	– Relacionado cos libros	<i>Bibliografía, biblioteca</i>
▪ pre-	– Anterioridade	<i>Predicir, prehistoria</i>
▪ re-	– Repetición	<i>Refacer, retorcer</i>
▪ tri-	– Tres veces, tres	<i>Trimestre, tripode</i>

Derivación: sufijos

Lembre que os sufijos van detrás do lexema para formar palabras novas. A continuación citamos algúns sufijos galegos e o seu significado.

Sufixo	Significado	Exemplos
▪ -ame	– Conxunto de	<i>Dentame, enxame</i>
▪ -edo	– Colectivo	<i>Arboredo</i>
▪ -aría	– Lugar	<i>Panadaría, confeíaería</i>
▪ -án	– Profesións	<i>Tecelán, artesán</i>

Tamén son sufijos de uso moi frecuente os seguintes:

▪ Para expresar diminución (diminutivo):

- -iño/a ⇨ *rapaciña*
- -echo/a ⇨ *gordecho*
- -elo/a ⇨ *cadelo*
- -ete/a ⇨ *banqueta*

▪ Para expresar aumento (aumentativo):

- -ón/ona ⇨ *mullerona*
- -azo/a ⇨ *cochazo*

▪ Para expresar desprezo (despectivo):

- -aco/a ⇨ *paxarraco*
- -acho/a ⇨ *fiacho*
- -exo ⇨ *lugarexo*
- -uco/a ⇨ *casuca*
- -ucho/a ⇨ *cuartucho*
- -allo/a ⇨ *espantallo*
- -oupo/a ⇨ *casoupa*

Cambio de categoría gramatical

Na formación de palabras por derivación sucede con frecuencia que, ao lle engadir ao lexema sufijos ou prefixos, se obteñen palabras de distinta categoría gramatical pertencentes todas elas á mesma familia léxica. Fíxese nos exemplos:

Substantivo	Adxectivo	Verbo
▪ Pan	– Empanado	Empanar
▪ Conversa	– Conversador	Conversar
▪ Lousa	– Lousado	Lousar

2.7 No lugar equivocado no momento xusto

Empecei a experimentar Palestina xa no propio avión. Ao facer escala en Barcelona un pasaxeiro israelí esixiu que o cambiase de asento porque de repente se atopara rodeado de viaxeiros que falaban o árabe. Logo, sobrevoando Sicilia, unha muller palestina suscitou unha pequena alarma ao pedir un coitelo para pelar unha mazá; e a dez mil metros sobre Chipre foron uns xudeus arxentinos quen se enfureceron ata ameazar cun motín se non se lles proporcionaba unha cea kosher. Ninguén parecía ir cómodo naquel avión, e isto debía servirme de advertencia.

Tampouco ía eu demasiado cómodo, xa postos. O viño que servían de aperitivo deume dor de cabeza e, ao chegar, o noso voo coincidiu con tres jumbos procedentes de Nova York cargados de centos de ultraortodoxos, con hashidim que, coma unha marea negra de sombreiros nos inundaban o vestíbulo do aeroporto e facían imposible chegar ata a aduana.

Este era o aeroporto Ben-Gurion...

Todos os aeroportos son lugares en certo modo máxicos. Un chega polo ceo e marcha polo ceo. Polo menos a maior parte das veces. Pero o aeroporto internacional Ben-Gurion, preto de Tel Aviv, é máxico se cadra noutro senso: é un lugar polo que osman as pantasma.

Miguel Anxo Murado, Fin de século en Palestina Galaxia, 2008, Vigo

Actividades propostas

S9. Lea o texto e conteste ás seguintes cuestións:

- Mediante a adición de sufixos e prefixos escriba palabras que pertencen á familia léxica destas que aparecen no texto (se o necesita, realice o exercicio coa axuda dun dicionario, que poderá atopar en calquera biblioteca ou en internet en: <http://www.edu.xunta.es/diccionarios/index.html>).

▪ Coitelo	
▪ Enfureceron	
▪ Cómodo	
▪ Asento	

- Que significado teñen os seguintes prefixos destas palabras extraídas do texto?

▪ Ultraortodoxo	
▪ Internacional	
▪ Sobrevoando	
▪ Aeroporto	

- Diga a que categoría gramatical pertence cada unha das seguintes palabras (as da columna esquerda están extraídas do texto).

▪ Experimentar:	▪ Experimento:	▪ Experimentado:
▪ Motín:	▪ Amotinado:	▪ Amotinar:
▪ Dor:	▪ Doente:	▪ Doído:
▪ Viaxeiro:	▪ Viaxar:	▪ Viaxe:

- S10.** Elabore un pequeno texto en galego coa familia léxica de local: *localidade, localización, localizar, ilocalizable...*
- S11.** Nas dúas linguas do ámbito existen tamén as chamadas *familias léxicas irregulares*, é dicir, que teñen diferente raíz. Exemplos: en castelán: *oculista, ojo, oftalmólogo...*; en galego: *oito, oitenta, oitocentos, octoxenario, octógono...* Indique dous exemplos máis de familias léxicas irregulares.

Pode reforzar e ampliar o referente á formación de palabras e familias léxicas facendo as actividades propostas nesta dirección de internet:

- [http://www.ogalego.eu/exercicios_de_lingua/exercicios/lexico/lexico1.htm]

2.8 Funcionamento sintáctico do verbo. Suxeito e complementos (aspectos teóricos)

Suxeito

Na oración gramatical, o suxeito é un substantivo ou pronome que concorda en número e persoa co verbo que acompaña; sintacticamente é o que realiza a acción indicada polo verbo. Para recoñecer o suxeito débese preguntarse ao verbo *quen* realiza a acción indicada por este:

Os autobuses pararon pola folga. Quen parou pola folga?: os autobuses.

<u><i>Os autobuses pararon pola folga</i></u>	
Suxeito	Predicado

Predicado

O predicado é o que se di do suxeito. Sintacticamente o verbo é a única palabra que pode realizar a función de núcleo do predicado. Pode estar formado unicamente por un verbo ou por un verbo máis unha serie de elementos que o acompañan, os complementos.

Os complementos máis importantes

- **Complemento directo (CD):** é un complemento que obrigatoriamente deben levar os verbos transitivos para completar o seu significado (*eu teño un automóbil*). O CD non leva preposición excepto cando é un nome propio ou un pronome (*vin a Inés*).
Para recoñecer o CD dun verbo débese preguntarse a este *que ou que é o amado, querido, regalado...* Pódese substituír polos pronomes persoais átonos de CD (ver punto 2.16.1 da unidade 4, bloque 2 do módulo I). Exemplo: *Eu teño unha casa/Eu téñoa.*
- **Complemento indirecto (CI):** é a persoa ou cousa que recibe o dano ou proveito da acción verbal (*eu escribo cartas a Xabier*). Sempre leva preposición, normalmente *a*.
Para recoñecer o CI dun verbo débese preguntarse a este *a quen* ou *para quen* vai dirixida a acción que indique o verbo. Pódese substituír polos pronomes persoais átonos de CI (ver punto 2.16.1 da unidade 4, bloque 2 do módulo I). Exemplo: *Eu escribo unha carta a Antía/Eu escribolle unha carta.*
- **O complemento circunstancial (CC):** expresa as circunstancias en que se desenvolve a acción do verbo (*Mañá vou ao banco*). Ao ser un complemento opcional, para recoñecelo chega con comprobar se ao eliminalo da oración esta segue a conservar o seu significado esencial. Ademais non concorda con ningún elemento da oración.
- **Atributo (Atr.):** é un complemento que normalmente aparece cos chamados verbos copulativos (*ser, estar, parecer e semellar*). Exemplos: María está enferma; O viaxeiro parecía canso.

Outros complementos

- **Complemento de réxime preposicional (ou suplemento):** é un complemento esixido por determinados verbos e introducido por unha preposición (por calquera, ata *a*).

Para recoñecer o complemento de réxime preposicional dun verbo débese substituír ese complemento de réxime por un pronome tónico (ver punto 2.16 da unidade 4, bloque 2 do módulo I) precedido de preposición (*acórdome de Pedro/acórdome del*). Se a substitución non é posible significa que non se dá un complemento de réxime preposicional.

- **Complemento axente** (Cax.): este complemento aparece nas oracións en voz pasiva e indica quen realiza a acción do verbo. Exemplo: *A estación foi inaugurada polas autoridades*; *Os mariñeiros foron rescatados por un gardacostas*.
- **Complemento predicativo** (CPvo): complementa o verbo, o suxeito e o complemento directo (*Xela durmiu tranquila toda a noite*). Para recoñecelo debemos ter en conta que é unha función realizada por adxectivos e que responde á cuestión *Como?* feita ao verbo: *Como durmiu Xela? tranquila*. Ademais o CPvo concorda co suxeito ou co CD. (non confundir co complemento circunstancial de modo, onde quen responde á pregunta *como* é un adverbio, non un adxectivo).

2.9 Amor dos quince anos, Marilyn

María agardou, coa cara pegada aos vidros da fiestra, ata que o coche do policía se perdeu na última volta da estrada e desapareceu da súa vista. Logo, afastouse da ventá, recolleu a cafeteira e as tazas que había encol da mesa, e levou todo ata o vertedoiro da cociña. Aínda estaba en tensión, despois daquela entrevista na que fixera esforzos por aparentar unha normalidade que distaba moito de sentir. Tiña a seguridade de que o inspector non sospeitara nada, de que marchara coa sensación de ter perdido o tempo, logo dun diálogo cheo de preguntas e respostas previsibles. Pero temía que Xoán, o seu home, reparara nalgún detalle que o fixese sospeitar e o levase a continuar coa conversa, aproveitando calquera pretexto.

Mentres lavaba as tazas, os pratinos e as culleriñas, e secaba todo meticulosamente, lembrou o xogo de preguntas e respostas que se acababa de producir entre ela e mais o policía. As palabras volvían agora á súa mente, coma se lle quedasen gravadas no cerebro e unha forza a obrigara a reproducilas, quizais para comprobar se houbera algún fallo ou algunha contradición que a delatase nas súas respostas [...].

Fernández Paz, Agustín, *Amor dos quince anos, Marilyn*, Xerais, Vigo, 1995.

Actividades propostas

S12. Lea o texto detidamente e responda ás cuestións:

- Nas seguintes oracións tomadas do texto, subliñe con cores diferentes o suxeito, o predicado e os núcleos verbais de cada predicado.
 - *María agardou.*
 - *O coche do policía perdeuse na última volta da estrada.*
 - *O inspector non sospeitara nada.*
 - *As palabras volvían agora á súa mente.*
- Nas seguintes oracións do texto localice e subliñe os complementos que forman parte do predicado e diga que tipo de complementos son.
 - *María recolleu a cafeteira e as cuncas.*
 - *Lembrou o xogo de preguntas e respostas.*
 - *Afastouse da ventá.*

S13. Nas seguintes oracións diga que función desempeña o pronome átono subliñado (CD ou CI):

- *Quérote moito.*
- *Non me trouxo o encargo.*
- *Cada bocado que traga sábelles aínda peor.*
- *Xan viuno en clase.*

S14. Nas seguintes oracións localice os complementos circunstanciais.

- *Lavei a roupa coas mans.*
- *Mañá irei ao cine con Ana.*
- *Onte cheguei tarde ao traballo.*
- *Merquei o coche con tres mil euros.*

S15. Subliñe o atributo nas seguintes oracións.

- *O neno estaba peiteado.*
- *O home estaba espido.*
- *Aquela muller era ferrolá*
- *A cantante estaba afónica.*

Pode atopar máis exercicios nesta páxina:

- [http://www.ogalego.eu/exercicios_de_lingua/morfoloxiaexercicios.html]

2.10 Cine e literatura

Desde a súa aparición a finais do século XIX, o cine inspirouse nas novelas para a realización de películas e aínda que literatura e cinematografía son dous xéneros diferentes, teñen en común que ambos presentan unha historia con personaxes, diálogo e acción. O que os diferencia principalmente é a maneira en que se consumen: a novela, en solitario, imaxinando o lector escenas e personaxes. O cine, normalmente en grupo, con imáxenes e sons fabricados por outras persoas. Os dous, cine e literatura, influíronse un ao outro: o cine toma historias da literatura e adáptaa; un guión cinematográfico é un instrumento literario. En canto á literatura, hai que sinalar que a estrutura narrativa de moitos autores contemporáneos copia o estilo cinematográfico: as frases curtas e directas ou a forma de ver aos personaxes, como se moven e o seu entorno.

A adaptación dunha novela a guión cinematográfico comporta unha serie de transformacións. Así, a novela consta do **relato** dos feitos, do **diálogo** (directo ou indirecto), das **descricións** e dos **retratos**. O guión cinematográfico consta dos **pa-peis** ou designacións dos personaxes, as **réplicas** (diálogos) e das **didascalias** (indicacións sobre o decorado, as accións, o ton...o que en teatro chámase anotacións).

E. Coromimas, C. Rubio, *Técnicas de escritura*, editorial Teide, 1989 (adaptación).

Actividades propostas

A curtametraxe do apartado de comunicación oral está baseada nun relato de Castelao titulado *Unha rúa nun porto lonxano*, do seu libro *Cousas*. Pode achegarse a unha biblioteca para ler o relato ou acceder a algún destes enderezos de internet:

- [<http://asvanguardas.blogspot.com/2008/03/unha-ra-nun-porto-lonxano.html>]
- [<http://manuelrivas.com/cousas/unha-rua-nun-porto-lonxano/>]
- [<http://www.blogoteca.com/literalingua/index.php?cod=80658>]

S16. Que diferenzas atopa na curtametraxe con respecto ao relato de Castelao?

2.11 A descrición. Os textos descritivos (aspectos teóricos)

A descrición consiste na representación mediante a linguaxe de persoas, lugares, obxectos ou procesos. Cando queremos falar sobre como é unha persoa (o seu aspecto físico, a súa psicoloxía, etc.), un animal (se é carnívoro, omnívoro, a cor da súa pel, etc.) ou un obxecto inanimado (grande, pequeno, cadrado ou circular) realizamos a súa descrición. Nelas empregamos sobre todo unha clase de palabras, o adxectivo, que nos permite expresar as calidades dese obxecto ou desa persoa.

Tipos de descrición

- **Retrato:** é a caracterización física e moral dun personaxe, normalmente encadrado no seu tempo e lugar.
- **Descrición topográfica:** é a descrición de lugares e ambientes. Adoita ter moita importancia nos relatos literarios.
- **Anuncio:** estamos diante doutro tipo especial de descrición que se caracteriza por describir dun modo máis implícito ou suxerido que de forma expresa. O seu propósito é persuasivo, é dicir, orientar o comprador cara a un determinado artigo.

Características dos textos descritivos

- A descrición organízase seguindo un criterio, que pode ser espacial: de arriba a abaixo, de dereita a esquerda, etc.
- Uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico.
- Uso frecuente de adxectivos.
- Uso de verbos en presente e en pretérito.

2.12 O río Tins

Este río é o máis importante do concello, non tanto pola súa lonxitude, igual que o Donas, nin polo seu caudal, o maior de todos os que percorren Outes, senón por ser o que articula o seu territorio.

O río, que nace en termos de Mazaricos, onde lle chaman *Río de Santabaia*, xa baixa ben cargado de auga polas barranqueiras de Chacín antes de recibir a importante achega acuífera do *Río Denosiño*, que é o que forma a espectacular ferverza de Santa Leocadia. (...) Pero ademais arrastra grande cantidade de **arxilas**, areas, gravas e cantos que vai arrincando das lousas, os **xistos**, os gneis, as areíscas e cuarxitas que conforman a lingua de rochas metamórficas que penetra desde as terras de Santa Comba ata o inicio do val do río, polo que este se foi abrindo máis facilmente camiño a través delas que entre as rochas graníticas, máis duras, que predominan na costa galega.

(...) Transita, por este fértil val, o *Río Tins*, cambiando segundo as estacións:

No verán, refuxe a súa superficie espellando os raios de sol que penetran intermitentemente polas innúmeras aberturas que o manto perenne de follas apertadas deixa na bóveda arbórea que cobre o seu palpitante curso e **escintilan** como **alfinetes** dourados os reflexos de luz no fondo das sombrizas devesas.

No outono interpretan unha sinfonía acuática as pingas da chuva **repenicando** sobre o cristal da auga, tamborilando nos **seixos** e arrancando acordes vibrantes ao premer as altas herbas, ao tempo que o vento asubía entre as copas.

No longo inverno faise un silencio trémulo arredor do río para que no aire só resoe o **brado** paralizante da irrefreable corrente que, cal besta xurdida dos infindos caborcos de Chacín, pasa ruxindo entre as casas da Serra (...).

Na primavera, a sinfonía musical do outono convértese en puro espectáculo de luz, cor e son: locen como nunca os verdes prados, sementados de centos de vermellos **amorodos**, zoan as redivivas abellas entre as brancas inflorescencias dos sabugueiros, as margaridas, os pampillos amarelos, as púrpuras campaiñas e as violetas, cruzan escintilando, dun tremo a outro, os **policromos** cabalos do demo (...).

Mariño, Xoán X., *O Río Tins*, en *Terra de Outes*, Revista da A.C.C., nº3, xullo 2008

Actividades propostas

S17. Lea o texto (*O río Tins*) e responda ás cuestións:

- Coa axuda do dicionario busque o significado das palabras do texto que están en negra: *arxilas*, *xistos*, *escintilan*, *alfinetes*, *repenicando*, *seixos*, *brado*, *amorodos*, *policromos*.
- Que obxecto ou ser se describe neste texto?
- Que tempos verbais predominan no texto (presente, pretérito...)?
- Que clase de palabras son as máis utilizadas (substantivos, adxectivos, adverbios...)? Por que?

S18. Lea este texto tomado da obra *Os dous de sempre*, de Castelao.

A tía Adega vive nunha casa pequerrecha, sempre ben encaleada, cunha balconeta de madeira entre dúas fiestras xemelas e unha porta de dúas follas. A casa ten fisionomía de moneco, con ollos, nariz e boca, e logo un caparuchete de tellas na cabeza. Cando a tía Adega cerra unha fiestra, a casa chisca un ollo.

Rodríguez Castelão, Alfonso, *Os dous de sempre*

- Escriba coas súas palabras e sen copiar o texto como era a casa da tía Adega.
- Con que compara o autor a casa?
- Por que di que *a casa chisca un ollo*?

- S19.** Neste texto, o gran escritor francés Honoré de Balzac describe o pai da protagonista da súa obra *Eugène Grandet*. Léao e responda ás cuestións.

No físico, Grandet era home de cinco pés, repoludo, cadrado, cunhas pernas de doce polgadas de circunferencia, grandes rótulas e anchas costas; a súa cara era redonda, curtida e marcada pola variola; a súa barba era recta, os seus labios non ofrecían ningunha sinuosidade e os seus dentes eran brancos; os seus ollos tiñan a expresión tranquila e devoradora que o pobo atribúe ao basilisco; a súa fronte, chea de engurras transversais, non carecía de significativas protuberancias; e os seus cabelos, louros e brancos... O nariz, gordo pola punta, sostíña un vulto listado que, segundo dicía o vulgo, e non sen razón, estaba cheo de malicia. Esta cara anunciaba esa astucia perigosa, esa fría probidade e ese egoísmo do home afeito a concentrar os seus sentimentos no único ser que lle foi sempre querido, a súa filla Eugène, a súa única herdeira. Por outra parte, a actitude, os modais, o paso, todo nel confirmaba esa crenza en si que dá o costume de comprobar que un sae sempre airoso das súas empresas; así, pois, aínda que o señor Grandet era, en aparencia, home de costumes sinxelos e efeminados, tiña un carácter de ferro.

Honore de Balzac, *Eugène Grandet*

- A quen se describe neste texto? Describa só características físicas ou tamén trazos morais del?
- S20.** Redacte á man ou mediante un procesador de textos un texto de carácter descriptivo sobre unha persoa do seu ámbito que coñeza ben. Descríbaa física e psicolóxicamente. Primeiro, debería dar unha impresión xeral e logo pasar aos detalles. Máximo, quince liñas. Pode axudarse destas indicacións:
- Contorno da face: ancho, estreito, ovalado...
 - Ollos: cor, tamaño, forma (avultados, estirados...)
 - Boca: curvatura, beizos (grosos, sensuais, finos...)
 - Nariz: tamaño, forma (recto, chato, aquilino...)
 - Orelas: posición, tamaño, forma...
 - Fronte: ampla, despexada, estreita...
 - Aspecto xeral: altura, robustez, peso...

2.13 Elementos fundamentais do relato literario (aspectos teóricos)

Cando estudamos o xénero narrativo, falabamos dos elementos fundamentais das narracións: personaxes, acción (presentación, nó e desenlace), espazo e tempo.

No relato literario un elemento fundamental é tamén a voz do narrador. Ás veces, este fala en primeira persoa; outras, en terceira persoa, sabéndoo todo da acción e dos seus personaxes... Nun relato literario, o narrador pode ser:

- *Protagonista*: cando o relato se narra en primeira persoa.
- *Testemuña*: cando o relato se narra, polo xeral, en primeira persoa. O narrador é testemuña dos feitos relatados.
- *Omnisciente*: cando o relato se narra en terceira persoa. O narrador sitúase fóra da historia e refírese a ela omniscientemente, sabendo todo sobre os personaxes.
- *Observador*: cando o relato se narra en terceira persoa. O narrador sitúase fóra da historia pero límitase a describir as accións dos personaxes sen ser coñecedor dos seus pensamentos, as súas emocións, etc.
- *En segunda persoa*: o narrador pódese dirixir ao protagonista da historia ou ben recorrer á estrutura epistolar.

2.14 A serea grega

Cando espertei xa lle sobraba un algo ás doce, e xa tiña na mesa o caldo botado, e el era ben do meu gusto aquel caldo de cabazo doce que facía a señora Marcelina polo outono; tanto me sabía, que adoitaba recuncar. Pasei unha hora en contarles a historia de don París e a cativa de Tule, e aínda seguiría se non chamara por min o meu señor amo, canto máis que estaba ó meu carón pelando castañas a miña Manueliña de Carlos e parecía que me espertaba os párrafos con aquel seu mirar que en min pousaba; estampa de merlo debía de facer eu, tal cando o paxaro namora á merla co asubío do seu canto... Acudín ó mando e estaba don Merlín con Xosé do Cairo pondo no medio e medio da cámara a tina grande da colada, que era a metade dun bocoi valdorrano de doce cántaras, e viñera botar unha man a costureira de Pacios, que se puxo a colgarlle á tina unha faldras de pregues, dunha tea moi lucida e floreada en verde e rosa. Baixou mi ama dona Xenebra a mirar aquela función, e cando Xosé do Cairo e servidor demos mediada de auga a tina, a señora verteu nela un pomioño de alcanfor que recendía a canela. Don Merlín estaba contento e risoño, e botou números no encerado e díxolle a dona Xenebra, que tamén sorría:

—Se non engordou máis de dúas libras, ten na tina a auga xusta para que non verta nin unha cullerada.

De seguida souben, e non houbo outra conversa en Miranda aquel serán, que agardabamos unha serea grega, de nome dona Teodora, a quen lle morrera un vizconde portugués que tiña por amigo, e coa coita quería pasar a un mosteiro destas fémias que hai asolagado na lagoa de Lucerna, e viña para que mi amo lle botase as proclamas no Tribunal de Ponte Matilde na cidade de Ruan, que é o que rexe estas anabolenas, e lle tinguise as escamas da cola de loito dobrado.

—Non lle bote vosa mercé loito perpetuo —dixo dona Xenebra a mi amo—, que calquera día se dá por arrependida e igual cata en Lucerna novo namorado.

—Nesto estou —respondeu don Merlín—, que non é doado que estas perdan o puteo, aínda que figuren de conversas. Unha coñecín que se quería envelenar porque lle morrera tamén o amigo, tiple segundo que fora na Capela Romana, e a dona serea dicía que non podería vivir sen aquel dúo que facían, e os tallaríns que o seu home lle cociñaba os domingos. Mandoume recado escrito pedíndome un xarope resolutivo e, cando lle mandei dicir que non, xa estaba amancebada co axudante de Mariña de Honfleur, quen lle puxo unha cetárea, e daquela a hoxe xa mudou máis de catro capataces, e todos con cama desfeita, perdoando. ¡Inda me quixo trasegar a min un verán en que fun ó areal de Calais a tomar un pediluvio! [...]

Cunqueiro, Álvaro, *A serea grega*, en: VVAA, *Antoloxía da literatura fantástica en lingua galega*. Galaxia, Vigo, 1993

Actividades propostas (textos 2.13 e 2.14)

- S21. Lea o texto e identifique nel os elementos fundamentais do relato literario. Póñalos por escrito: *narrador*, *personaxes*, *acción* (estrutura), *espazo* e *tempo*.

3. Contenidos y actividades en lengua castellana

Comunicación oral

3.1 **A libro abierto**

Si tiene acceso a internet, vea el video de Javier Marías hablando de dos películas basadas en dos grandes novelas en la siguiente dirección:

- [<http://www.canaltcm.com/peliculas/javier-marias-libro-abierto-lolita-y-doctor-zhivago->]

Actividades propuestas

S22. Después de verlo, responda a las siguientes cuestiones:

- Según Javier Marías, ¿en que consiste una buena adaptación de obra literaria al cine?
- ¿Es Lolita una buena adaptación, según Javier Marías? ¿Por qué?
- ¿Por qué el espacio de cine se llama *A libro abierto*? Razone la respuesta.
- ¿Qué opina del uso del lenguaje verbal, no verbal y de elementos paraverbales que emplea este escritor?: correcto, incorrecto, inadecuado... ¿Por qué?

Comunicación escrita

3.2

El hereje

Lógicamente, la relación con don Gonzalo Maluenda y con Burgos se iba debilitando. Las dos expediciones anuales se convirtieron en una y los diez carromatos en cuatro. Maluenda admiraba en secreto la iniciativa de Salcedo pero se sentía mortificado por sus éxitos. Anteponer una prenda tan basta como el zamarro al comercio con Centroeuropa hablaba por sí solo del mal gusto y la baja extracción social de Cipriano Salcedo, por mucho que adornase con el doctor-hidalgo sus tarjetas de visita, decía. En el fondo, Maluenda envidiaba a Salcedo que había sabido prever la decadencia del comercio de la lana y encontrar una salida airosa para la mercancía.

Pero llegó un día, pasados los años, en que la naturaleza impuso su ley. Las alimañas no soportaban la presión cinegética y las presas empezaron a disminuir. Mas Salcedo, que era ya un mercader avezado y rico, constató este hecho al tiempo que las ventas del nuevo zamarro y las *ropillas aforradas* empezaban a decaer. Es decir, cuando la demanda disminuyó, él ya había rebajado la oferta de manera que no tuvo que pasar por el amargo trance de los excedentes. Cinco años después de nacer, la venta del zamarro del canesú se estabilizó de modo que bastaba un turno en el taller de la Judería para mantener abastecido el mercado. Pero para entonces la fortuna de Cipriano Salcedo se calculaba en quince mil ducados, una de las más fuertes y saneadas de Valladolid.

Fue en el tercer año de iniciado el negocio cuando Cipriano Salcedo, desbordado por el feliz resultado de la empresa, envió un correo a Estacio del Valle, a Villanuela, pidiéndole más vellones. Estacio le contestó con un correo urgente, diciéndole que, salvo un nuevo ganadero de Peñaflo, don Segundo Centeno, con más de diez mil ovejas, y algunos pequeños pastores en otras localidades, la lana del Páramo seguía bajo su control.

Miguel Delibes, *El hereje*, Ediciones Destino, 1998

Actividades propuestas

- S23.** Lea el texto, identifique los elementos que proporcionan cohesión textual y anótelos: referencia, sustitución y cohesión léxica; expresiones explicativas, gerundios y participios.

Conocimiento de la lengua

3.3 Normas ortográficas: uso de *h* (aspectos teóricos)

Como se dijo en el apartado correspondiente de lengua gallega, también en castellano la *h* es un signo ortográfico que no representa ningún sonido, pero que se mantiene en la lengua escrita, tanto en posición inicial como en el interior o al final de palabra (*huerta*, *prohibir*, ¡*oh!*, ¡*ah!*!).

Las reglas vistas para la lengua gallega son, en general, válidas para el castellano: Se escriben con *h*:

- Todas las formas de los siguientes verbos y sus derivados: *haber*, *habitar*, *heredar*, *honrar*, *hospedar* y *humillar*.
- Los siguientes prefijos: *hecto-*, *hemero-*, *hemi-*, *hemo-*, *hepta-*, *hetero-*, *hexa-*, *hidro-*, *hiper-*, *hipo-*, *homo-*.
- Las palabras que empiecen por *hia-*, *hie-*, *hue-*, *hui-*: *hiato*, *hierro*, *hueso*, *huidizo*.
- Algunas interjecciones: *oh*, *eh*, *ah*, *uh*, *bah*, *hala*, *hola*.
- Las siguientes palabras llevan *h* intercalada: *adherir*, *adhesivo*, *ahí*, *anhídrido*, *bahía*, *coherente*, *cohibir*, *deshidratado*, *deshonesto*, *deshonra*, *exhausto*, *exhibir*, *exhortar*, *inhábil*, *inhumano*, *prohibir*, *rehabilitar*, *vehículo* ...
- A diferencia del gallego, se escriben con *h* palabras como *hasta* (preposición), *hermano*, *hinchar*, *hombro*, *huérfano*, *hueso*, *huevo*, *húmero* ...

Actividades propuestas

- S24.** Escriba tres palabras derivadas de cada una de las siguientes: *hombre*, *habitar*, *hallar*, *hierro*.
- S25.** Busque y escriba el significado de estos prefijos; después escriba una palabra con cada uno de ellos: *hemo-*, *hemi-*, *hipo-*, *hiper-*, *hecta-*.
- S26.** Empareje cada palabra con su significado o procedencia.

▪ Hecho	Cuerno.	▪ Has	Carta número 1.	▪ Hora	Del verbo orar.
▪ Echo	De echar.	▪ As	Del verbo haber.	▪ Ora	Interjección.
▪ Hasta	De hacer.	▪ Habría	Del verbo haber.	▪ Hala	Sesenta minutos.
▪ Asta	Preposición.	▪ Abría	Del verbo abrir.	▪ Ala	Para el vuelo.

Puede realizar ejercicios de refuerzo y ampliación de ortografía en estas direcciones:

- [<http://www.aplicaciones.info/ortogra/ortogra.htm>]
- [<http://www.xtec.cat/~jgenover/ortoh.htm>]

3.4 La formación de palabras en castellano (aspectos teóricos)

En castellano, la formación de palabras sigue los mismos procedimientos que en gallego. Existen, por lo tanto, los tres procedimientos antes citados: derivación, composición y parasíntesis (vamos a estudiar sólo los dos primeros).

- **Derivación.** Recuerde que la derivación es un procedimiento de formación de palabras consistente en añadir a un lexema prefijos y sufijos.

Fíjese en este grupo de palabras: *monte, montero, montería, montés, remonte...*

Como ve, todas ellas tienen una parte común (*mont*) que es su lexema o raíz. Gracias a esa parte común todas tienen un significado relacionado con “monte”. Las demás palabras se han formado añadiendo a este lexema prefijos (si van delante) o sufijos (si van detrás).

- **Composición.** Fíjese ahora en la formación de este otro grupo de palabras:
 - Monte + pío = montepío.
 - Cobre + cama = cubrecama.

La composición es un procedimiento de formación de palabras nuevas consistente en la unión de dos o más palabras.

Algunos prefijos en castellano

Busque en el diccionario las palabras cuyo significado desconozca.

Prefijo	Significado	Ejemplo
▪ a-, an-	privado de	amorfo
▪ a-, ad-	proximidad	adyacente
▪ ab-, abs-	separar, evitar	abstemio
▪ ana-	contra, separación	analgesia
▪ ante-	delante	antesala
▪ anti-	contra	anticuerpo
▪ archi-	el más, el mejor	archisabido
▪ auto-	uno mismo	automoción
▪ bi-, bis-	dos o doble	bifurcación

Prefijo	Significado	Ejemplo
▪ cata-	hacia abajo	catarata
▪ co-, col-, con-, com-	unión, colaboración	colegir
▪ circuí-	alrededor	circunvalar
▪ dia(s)-	a través de	diagonal
▪ dis-	con dificultad	disconforme
▪ en-	dentro	enamorada
▪ endo-	internamente	endocarpio
▪ extra-	que rebasa, fuera de	extramuros
▪ multi-	numeroso, muchos	multicolor

Algunos sufijos en castellano

Busque en el diccionario las palabras cuyo significado desconozca.

Sufijo	Significado	Ejemplo
▪ -algia	dolor	neuralgia
▪ -arca	poder	patriarca
▪ -atra	curación	pediatra
▪ -céfalo	cabeza	acéfalo
▪ -ciclo	algo circular	hemiciclo
▪ -cida	que mata	homicida
▪ -cola	cultivo	agrícola
▪ -cosmo	mundo	macrocosmo

Sufijo	Significado	Ejemplo
▪ -cultura	artede cultivar	agricultura
▪ -crata, -cracia	que tiene poder	aristócrata
▪ -edro	cara o base	hexaedro
▪ -ducción	que conduce	deducción
▪ -fero	que lleva	mamífero
▪ -forme	que tiene forma de	deforme
▪ -fuga o -fugo	que huye o evita	prófugo
▪ -or	formación de nombres	doctor

3.5 La salud a una llamada

El Servicio Gallego de Salud está a punto de llevar a todos los ciudadanos un servicio telefónico de cita previa para el médico de cabecera. La central de llamadas sirve para que cualquier paciente pueda pedir una consulta en su centro de salud. Todos lo harán a través de un número único, de manera que no sea necesario llamar a cada centro de salud.

Hasta ahora, los habitantes de las áreas sanitarias de Ourense, Lugo, Santiago y Pontevedra ya tenían esta posibilidad. Sumaban 1,4 millones de personas (el 52% de la población gallega), a los que ahora se une el resto de Galicia. Así pues, se incorporarán las áreas de Vigo, A Coruña y Ferrol.

En pocas semanas se pondrá en marcha, porque el Sergas ya ha adjudicado el contrato a la unión de empresas Contactnova-Centro de Atención de Llamadas. Esta firma tiene el encargo de contratar operadores telefónicos que atiendan las llamadas de los ciudadanos para gestionar las citas. Recibirá por ello 1.659.788 euros durante un año.

El teléfono del que se hará cargo es el 902 077 333, un servicio que se conoce como **Saúde en liña**. Aunque es un 902, y por tanto de tarifa elevada, hasta ahora existían otros números asociados: 988 398 350 (Ourense), 982 269 893 (Lugo), 981 952 950 (Santiago) y 986 806 350 (Pontevedra).

La Administración pretende ir automatizando las llamadas, de manera que el paciente sea atendido por una centralita y no por una persona, gracias a un sistema de reconocimiento de voz. Así consta en el contrato ya adjudicado por el Sergas, que dice que es necesario «reducir el número de personas que deban ser atendidas personalmente por operadores». Además, quiere que esté operativo las 24 horas del día, ya que ahora sólo se puede solicitar una consulta con el médico de cabecera entre las 8 y las 21 horas, de lunes a viernes.

Actualmente, el servicio de cita previa que atiende a 1,4 millones de personas cuenta con 80 trabajadores a tiempo parcial y dos a tiempo completo. Gracias a este sistema, se sabe que el lunes es el día en que se producen más llamadas en Galicia para pedir cita con el médico de cabecera. En concreto, una de cada tres llamadas. Y de ellas, la mitad se gestionan entre las ocho y las once de la mañana.

Los profesionales de atención primaria de Galicia pasan más de 100.000 consultas diarias.

(La Voz de Galicia, edición digital del 7-01-2011)

Actividades propuestas

S27. Lea el texto y conteste a las siguientes cuestiones.

- Escriba las familias léxicas a las que pertenecen las siguientes palabras extraídas del texto. Si lo necesita puede recurrir a un diccionario en castellano tanto impreso como digital: (<http://www.rae.es/rae.html>).

■ Ciudadano	
■ Cabecera	
■ Poner	
■ Persona	

- ¿Qué significado tienen los sufijos de las siguientes palabras extraídas del texto?

■ Operativo		■ Habitante	
■ Posibilidad		■ Operador	

- Cambie la categoría gramatical de las siguientes palabras extraídas del texto e indique a qué clase de palabra pertenece la que usted ha escrito. Fíjese en el ejemplo inicial:

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cita (sustantivo) 	Citar (verbo)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Persona (sustantivo) 	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sumaban (verbo) 	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Parcial (adjetivo) 	

S28. Escriba la familia léxica de estas palabras (utilice un diccionario si lo necesita): *pan, flor, tierra, carne, blanco, libro.*

S29. En el texto que tiene a continuación, señale las palabras que pertenecen a la misma familia léxica y separe con un guión el lexema de los morfemas.

Este verano fui de excursión al campo. Llegamos a media mañana y encontramos a un campesino muy agradable. Como llevábamos una tienda de campaña, acampamos cerca de su casa y amablemente nos indicó las rutas campestres más típicas. Al día siguiente recorrimos la campiña y regresamos al campamento al atardecer.

Puede realizar ejercicios de refuerzo y ampliación en estas direcciones:

- [<http://roble.pntic.mec.es/msanto1/lengua/-derivad.htm>]
- [<http://www.xtec.cat/~jgenover/lexico.htm>] Apartado *Estructura de las palabras*: clasificar palabras por su estructura, formar palabras derivadas, formar palabras compuestas, los compuestos cultos.

3.6 Funcionamiento sintáctico del verbo en castellano. Sujeto y complementos (aspectos teóricos)

Cuando realizamos el análisis sintáctico de una oración en castellano utilizamos los mismos conceptos y la misma terminología que utilizamos en gallego.

- Distinguímos en una oración gramatical sujeto y predicado.
- Dentro del predicado, identificamos como complementos los siguientes: directo, indirecto, circunstancial, atributo, predicativo y agente.

Actividades propuestas

- S30.** Analice estas oraciones señalando sujeto y predicado, y dentro de éste, sus complementos.
- *Pedro llevó el coche al taller.*
 - *¡Hazlo ya!*
 - *Esa chica es prima de Antonio.*
 - *El teléfono se inaugurará pronto.*
- S31.** Clasifique las siguientes oraciones atendiendo a la intención del hablante.
- *Marcos contó varias medias verdades.*
 - *¡Deja de gritar!*
 - *¿Cuándo es la fiesta de Baiona?*
 - *¡Cuánto he llorado en la película!*
- S32.** En estas oraciones, sustituya los complementos directos por los pronombres correspondientes: lo, la, los, las.
- *¿Canta una canción, por favor!*
 - *Vimos una espléndida colección de relojes antiguos.*
 - *Comeré el bocadillo más tarde.*
 - *¿Has terminado las actividades de Matemáticas?*
- S33.** Escriba de nuevo estas oraciones corrigiendo la falta de concordancia.
- *Habían muchos invitados el día de la inauguración.*
 - *El resto de la clase se quedaron sin recreo.*
 - *A ese abrigo le falta dos botones.*
 - *¿Para qué le sirven a tu marido esa caja de herramientas?*
 - *La multitud no podían pasar entre las carrozas del desfile.*
 - *Por mucho que me exijas no doy más de sí.*

En estas direcciones puede encontrar actividades de refuerzo y ampliación:

- [<http://www.xtec.cat/~jgenover/index.htm>]

En el apartado *Sintaxis*: el orden de la oración, la corrección sintáctica, la oración simple.

- [<http://roble.pntic.mec.es/msanto1/lengua/>]

En el apartado *Gramática* (1º y 2º) repaso y profundización

- [<http://personal.telefonica.terra.es/web/apuntesasr/ESOIndEjGramatica.htm>]

Apartados sobre la oración simple: sujeto, CD, CI, diferenciación CD – CI.

Lengua y sociedad

3.7 **Cine y literatura: La lengua de las mariposas**

Como ya ha leído en el apartado correspondiente a lingua gallega, adaptar una novela a guión cinematográfico comporta una serie de transformaciones, que dan lugar a los papeles, o designaciones de los personajes, las *réplicas* o diálogos, y las *didascalias* o indicaciones sobre el decorado, las acciones, el tono, etc.

Lea el fragmento de novela y el del guión cinematográfico y realice las actividades.

"Rezaches?", preguntou mamá, mentres pasaba o ferro posa roupa que papá cosera durante o día. Na cociña a pota da cea despedía un arrecendo amargo de nabiza.

"Pois sí", dixeran eu non moi seguro. « Unha cousa que falaba de Caín e Abel"

"Iso está ben", dixo mamá. "Non sei por que din que ese novo mestre é un ateo"

"Que é un ateo?"

"Alguén que di que Deus non existe", mamá fixo un aceno de desagrado e pasou o ferro con enerxía polas engurras dun pantalón.

"Papá é un ateo?"

Mamá pousou o ferro e miroume fite.

"Como vai ser papá un ateo? Como se che ocorre preguntar esa parvada?"

Eu escoitara moitas veces a meu pai blasfemar contra Deus. Facían todos os homes. Cando algo ía mal, cuspián no chan e dicían esa cousa tremenda contra Deus. Dicían as dúas cousas_: Cagho en Deus, cagho no Demo. Parecíame que so as mulleres crían de verdade en Deus.

"E o Demo? Existe o Demo?"

"Por suposto!"

O fervor facía bailar a tapa da pota. Daquela boca mutante saían bafaradas de vapor e gargallos de escuma e verza. Unha avelaiña reovoaba no teito arredor da lámpada eléctrica que colgaba do cable trezado. Mamá estaba enfurruñada como cada vez que tiña que pasar o ferro. A súa cara tensábase cando marcaba a raia das perneiras. Pero agora falaba nun ton suave e algo triste, como se se referira a un desvalido.

" O Demo era un anxo, pero fixose malo"

Manuel Rivas, *A lingua das bolboretas*, Galaxia

"Interior – noche. En casa, la madre está preparando la cena mientras Montxo está haciendo los deberes en la mesa de la cocina. Llega el hermano mayor...

(...)

La madre: ¿Habéis rezado?

Montxo: ¿Dónde?

La madre: ¡En la escuela!

Montxo: Eh sí, una cosa de Caín y Abel.

La madre: (dirigiéndose al hermano mayor) Eso para que te cierre las habladurías. Ya me extrañaba a mí que don Gregorio fuera un ateo.

Montxo: ¿Qué es un ateo?

La madre: El que no cree en Dios.

Montxo: ¿Papá es ateo?

La madre: ¿Cómo se te ocurre preguntar semejante cosa?

Montxo: Papá se caga en Dios... (El hermano mayor empieza a reírse por lo bajo pero la mirada de reproche de la madre le hace reprimir su risa)

La madre: Bueno... eso es... eso es un pecado. Pero papá cree que Dios existe como toda persona de bien.

Montxo: ¿Y el demonio?

La madre: ¿Y el demonio qué?

Montxo: Si existe...

La madre: Pues claro que existe. Era un ángel pero se hizo malo, se rebeló contra Dios. Camino del infierno se iba poniendo pálido, por eso lo llaman el ángel de la muerte.

Rafael Azcona, *La lengua de las mariposas*, guión
<http://www.uhu.es/cine.educacion/cineyeducacion/temasmariaposas.htm>

Actividades propuestas

S34. Responda estas cuestiones:

- ¿Cuántos papeles hay en el fragmento correspondiente al guión?
- Copie tres didascalias de las que aparecen.
- ¿Qué diferencias aprecia entre el fragmento de novela y el de guión cinematográfico?
- Localice algún ejemplo de transformación debida a la adaptación al guión.

Educación literaria

3.8 La descripción

Como se dijo en el apartado correspondiente de lengua gallega, la descripción consiste en la representación mediante palabras de personas, lugares, objetos o procesos. En las descripciones empleamos sobre todo una clase de palabras, el adjetivo, que nos permite expresar las cualidades de ese objeto o de esa persona.

Tipos de descripción

- Retrato.
- Descripción topográfica.
- Anuncio.

Características de los textos descriptivos

- La descripción se organiza siguiendo un criterio, que puede ser espacial: de arriba a abajo, de derecha a izquierda, etc.
- Uso de sustantivos pertenecientes al mismo campo semántico.
- Uso frecuente de adjetivos.
- Uso de verbos en presente y en pretérito

3.9 *La nave blanca*

[...] Del lejano sur solía llegar la Nave Blanca cuando la luna llena **resplandecía** en lo alto de los cielos. Desde el lejano sur se deslizaba con suavidad y en silencio sobre los mares. Y ya estuviera el mar agitado o en calma, ya fuera el viento favorable o adverso, siempre navegaba con suavidad y en silencio, las velas **henchidas** y sus largas hileras de remos moviéndose rítmicamente. [...].

[...] Y al romper la aurora, rosada y resplandeciente, divisé las verdes costas de unas tierras lejanas, hermosas y claras que me resultaban completamente desconocidas. Muy por encima del mar se erguían terrazas señoriales llenas de verdor y tachonadas de árboles, entre los que se distinguían retazos de luminosos tejados blancos y columnatas de insólitos templos. Según nos fuimos aproximando a la verde costa, el anciano de larga barba me dijo que en aquella tierra, la Tierra de Zar, moran todos los sueños y pensamientos hermosos que en algún momento tienen los hombres y luego son olvidados.

[...] –Cathuria –solía decirme a mí mismo– es la morada de los dioses y tierra de innumerables ciudades de oro. Sus bosques son de **sándalo** y aloe, como las perfumadas florestas de Camorin, y entre los árboles revolotean alegres pájaros de dulces trinos. Sobre las montañas verdes floridas de Cathuria se **yerguen** templos de mármol rosa, adornados con pinturas y grabados deliciosos, y en sus patios hay fuentes frescas y plateadas en las que murmuran cantarinas las aguas aromáticas procedentes del río Narg, que nace en el interior de una caverna. Y las ciudades de Cathuria están flanqueadas por murallas doradas, y sus calles también son de oro.

Lovecraft, H.P., *Narrativa completa, Volumen I*, edición de Juan Antonio Molina Foix, Valdemar Gótica, Madrid, 2008

Actividades propuestas

S35. Lea el texto y responda a las siguientes cuestiones.

- Busque el significado de las palabras del texto que están en negrita: *resplandecía, hinchidas, sándalo, yerguen*.
- ¿Qué objetos o seres se describen en el texto?
- ¿Qué clase de palabras son las más utilizadas (sustantivos, adjetivos, adverbios...)? ¿Por qué?

S36. Al lado de cada texto, indique qué tipo de descripción es (retrato, descripción topográfica, anuncio).

<p>El pobre chico de este modo burlado se llamaba Luisito Cadalso, y era bastante mezquino de talla, corto de alientos, descolorido, como de ocho años, quizá de diez, tan tímido que esquivaba la amistad de sus compañeros, temeroso de las bromas de algunos, y sintiéndose sin bríos para devolverlas. Siempre fue el menos arrojado en las travesuras, el más soso y torpe en los juegos, y el más formalito en clase, aunque uno de los menos aventajados, quizás porque su propio encogimiento le impidiera decir bien lo que sabía o disimular lo que ignoraba. (Benito Pérez Galdós, <i>Miau</i>).</p>	
<p>Tras mi ventana, a unos trescientos metros, la mole verdinegra de la arboleda, montaña de hojas y ramas que se bambolea y amenaza con desplomarse. Un pueblo de hayas, abedules, álamos y fresnos congregados sobre una ligerísima eminencia del terreno, todas sus copas volcadas y vueltas una sola masa líquida, lomo de mar convulso... Si estos árboles se echasen a andar, destruirían a todo lo que se opusiese a su paso. Prefieren quedarse donde están: no tienen sangre ni nervios sino savia y, en lugar de la cólera o el miedo, los habita una obstinación silenciosa. Los animales huyen o atacan, los árboles se quedan clavados en su sitio. Paciencia: heroísmo vegetal. (Octavio Paz, <i>El mono gramático</i>).</p>	
<p>Y como verán Ustedes, les voy a relatar las múltiples cualidades de este producto sin par. Es el Cola Cao desayuno y merienda. Es el Cola Cao desayuno y merienda ideal. ¡Cola Cao, Cola Cao! Lo toma el futbolista para entrar goles, también lo toman los buenos nadadores. Si lo toma el ciclista, se hace el amo de la pista y si es el boxeador, (bum, bum), golpea que es un primor. Es el Cola Cao desayuno y merienda. Es el Cola Cao desayuno y merienda ideal. ¡Cola Cao, Cola Cao!</p>	

S37. ¿Qué criterio espacial se ha seguido al describir a estas personas, objetos, etc.? (de arriba abajo, de derecha a izquierda...)

<p>Comienzo por los cabellos. ¿Ves tú las madejas de oro delgado que hilan en Arabia? Más lindos son, y no resplandecen menos. Son tan largos que le llegan hasta sus pies... Los ojos verdes, rasgados; las pestañas luengas; las cejas delgadas y alzadas; la nariz mediana; la boca pequeña; los dientes menudos y blancos; los labios, colorados y grosezuelos; el torno del rostro poco más luengo que redondo; el pecho alto; la redondez y forma de los pequeños senos, ¿quién te la podría figurar?, que se despereza el hombre cuando las mira... Las manos pequeñas en mediana manera, de dulce carne acompañadas; los dedos luengos; las uñas en ellos largas y coloradas, que parecen rubíes entre perlas. (Fernando de Rojas, <i>La Celestina</i>).</p>	
--	--

La torre Eiffel se asienta en un cuadrado de 125 metros de lado. Tiene 325 metros de altura con sus 116 antenas.

Los cimientos: los dos pilares situados del lado de la Escuela militar de Francia reposan sobre una capa de hormigón de 2 metros... Los dos pilares de la parte del Sena se sitúan incluso por debajo del nivel del río.

Los arcos: tendidos entre cada uno de los cuatro pilares, los arcos se elevan a 39 metros sobre el suelo y tienen un diámetro de 74 metros.

El primer nivel: situado a 57 metros sobre el suelo, puede soportar la presencia simultánea de aproximadamente 3.000 personas. Una galería circular colocada en el primer piso permite una vista de 360° sobre París.

El segundo nivel: situado a 115 metros por encima del suelo, posee una superficie de 1.650 metros cuadrados aproximadamente, puede soportar la presencia simultánea de alrededor de 1.600 personas. Se considera que es el piso que posee la mejor vista, debido a que la altitud es óptima con relación a los edificios que se encuentran abajo.

El tercer nivel: situado a 275 metros sobre el suelo, con una superficie de 350 m², puede soportar la presencia simultánea de alrededor de 400 personas. El acceso se hace obligatoriamente por un ascensor (la escalera está prohibida al público a partir del segundo piso) y se llega a un espacio cerrado lleno de mapas de orientación. (Adaptación de Wikipedia).

La aldea se asienta en las faldas de una colina situada al amparo de la mole de Monte Neme, la altura más considerable de la comarca. A la izquierda, la mancha parda que las explotaciones mineras dejaron en la cumbre. Conforme nos desplazamos hacia la derecha, aparecen las primeras casas, guardando un equilibrio inestable sobre el terreno inclinado y recordando el poblamiento ahí presente desde hace ochocientos años. Más a la derecha, alternándose con las últimas casas, el bosque de pinos y eucaliptos dejan pasar a duras penas el camino que se dirige hacia la costa. (Luis Canosa, *Descripción de Bergantiños*).

S38. Piense en un lugar que haya visitado alguna vez y que le guste especialmente. Puede ser un paisaje natural, una ciudad, un lugar concreto de un pueblo... Haga una descripción de ese lugar, de unas quince líneas.

- Escoja un orden para realizar esa descripción (de arriba abajo, de izquierda a derecha, etc).
- Seleccione nombres y adjetivos que le pueden ser útiles.
- Redacte y corrija.

3.10 Elementos fundamentales del relato literario (aspectos teóricos)

Como se dijo en el apartado correspondiente de lengua gallega, un elemento fundamental en el relato literario es la voz del narrador. A veces, habla en primera persona; otras, en tercera persona...

En un relato literario, el narrador puede ser:

- *Protagonista*: cuando el relato se narra en primera persona.
- *Testigo*: cuando el relato se narra, por lo general, en primera persona. El narrador es testigo de los hechos relatados.
- *Omnisciente*: cuando el relato se narra en tercera persona, el narrador se sitúa fuera de la historia y se refiere a ella omniscientemente, es decir, sabiéndolo todo sobre los personajes (la palabra *omnisciente* procede del latín *omnis*, todo, y *sciens*, -entis, que sabe).
- *Observador*: cuando el relato se narra en tercera persona. El narrador se sitúa fuera de la historia pero se limita a describir la acción de los personajes sin ser conocedor de sus pensamientos, de sus emociones, etc.
- *En segunda persona*: el narrador se puede dirigir al protagonista de la historia o bien recurrir a la estructura epistolar.

Actividades propuestas

- S39. Escriba a la derecha de cada texto en qué persona habla el narrador de estos textos.

Nuestra expedición había sido cuidadosamente planeada. Dos grandes cargos habían transportado nuestras provisiones y nuestro equipo desde la base lunar del Mare Serenitatis, a ochocientos kilómetros. Disponíamos además de tres pequeños cohetes destinados al transporte a cortas distancias en regiones en las que era imposible servirse de los vehículos de superficie. Afortunadamente, la mayor parte del Mare Crisium es llana. ..Yo era el geólogo, o selenólogo, si quieren ser ustedes pedantes, jefe del grupo destinado a la exploración de la zona sur del Mare. Habíamos recorrido un centenar y medio de kilómetros en una semana, bordeando los contrafuertes de las montañas que dominaban la playa de lo que, muchos millones de años atrás, había sido un antiguo mar. Cuando la vida se había iniciado en la Tierra, aquel mar estaba ya moribundo.

Clarke, Arthur C., *El centinela*. Edición digital en [<http://librotauro.com.ar/>]

Sin embargo, hay quien asegura que era más llevadera esta mujer inaguantable, que su hija Carpia, moza ya metida en los diecinueve, tan desaliñada y puerca como su madre, pero más baja de estatura, más morena, más chata, tan recia de voz y tan larga de lengua, y, además, *cancaneada*. Era de oficio sardinera, y cosa de taparse la gente los oídos y los ojos, y aun las narices, cuando ella pasaba con el carpancho lleno, encima de la cabeza, chorreando la pringue sobre hombros y espaldas, cerniendo el corto y sucio refajo al compás del vaivén chocarrero de sus caderas, pregando a gañote limpio la mercancía.

Pereda, José María, *Sotileza*, Biblioteca Virtual Instituto Cervantes.

Presten atención ahora. Ustedes me toman por loco. Pero los locos no saben nada. En cambio... ¡Si hubieran podido verme! ¡Si hubieran podido ver con qué habilidad procedí! ¡Con qué cuidado... con qué previsión... con qué disimulo me puse a la obra! Jamás fui más amable con el viejo que la semana antes de matarlo. Todas las noches, hacia las doce, hacía yo girar el picaporte de su puerta y la abría... ¡oh, tan suavemente! Y entonces, cuando la abertura era lo bastante grande para pasar la cabeza, levantaba una linterna sorda, cerrada, completamente cerrada, de manera que no se viera ninguna luz, y tras ella pasaba la cabeza. ¡Oh, ustedes se hubieran reído al ver cuán astutamente pasaba la cabeza! La movía lentamente... muy, muy lentamente, a fin de no perturbar el sueño del viejo. Me llevaba una hora entera introducir completamente la cabeza por la abertura de la puerta, hasta verlo tendido en su cama. ¿Eh?

Allan Poe, Edgar, *El corazón delator* [Wikisource.org]

4. Resumo de contidos

4.1 Contidos en lingua galega

Bloque de comunicación oral

- Aprendemos a valorar a importancia da comunicación oral e xestual como xeito de comunicación universal.

Bloque de comunicación escrita

- As características dun texto con cohesión adecuada son: emprego de pronomes e de vocabulario acorde co tema do que se fala, inserción de expresións explicativas, e emprego do xerundio e participio.
- Estes son os requisitos formais que debe cumprir a presentación dun traballo ou un texto en soporte impreso ou dixital: tipo e orientación do papel (vertical ou horizontal), marxes, espazo entre liñas (sinxelo, de 1,5 ou dobre) e xustificación ou disposición do texto (dereita, esquerda, centrada e completa).
- Aprendemos a buscar libros e fragmentos de textos na *Biblioteca Virtual Galega*.

Bloque de coñecemento da lingua

- Empregamos *h* en todas as formas de *haber*, *habitar*, *herdar*, *honrar*, *hospedar* e *humillar*.
- Tamén nos prefixos de orixe grega e latina como *hecto-*, *hemero-*, *hemi-*, *hemo-*, *hepta*, *hetero-*, *hexa-*, *hidro-*, *hiper-*, *hipo-* e *homo-*.
- Así mesmo, intercalado en palabras como *adherir*, *anhídrido*, *coherente*, *cohibir*, *deshidratado*, *deshonesto*, *exhausto*, *exhibir*, *exhortar*...
- Por motivos etimolóxicos, hai palabras que levan *h* en galego: *harmonía*, *hasta* ou *helmo*. E que polos mesmos motivos hainas que non o levan: *aí*, *ola!*, *baía*, *ermida*, *irmán*, *inchar*, *ombro*, *ovo*...
- Podemos formar palabras: por derivación, engadindo a un lexema prefixos (van diante) e sufixos (van detrás) e composición, unindo dúas ou máis palabras para formar unha nova.
- Tanto os prefixos coma os sufixos engaden ao lexema diferentes significados (negación, repetición, lugar, profesión... e expresións de diminución, aumento ou desprezo). En moitos casos, tamén producen un cambio na categoría gramatical da nova palabra.
- Na oración gramatical o suxeito é quen realiza a acción indicada polo verbo. O seu núcleo é un substantivo ou pronome que concorda co verbo.
- O predicado é o que se di do suxeito e o seu núcleo só pode ser un verbo.
- Os complementos máis importantes son:
 - *Complemento directo* (CD), obrigatorio para os verbos transitivos. Non leva preposición, agás cando se refire a seres animados. Pódese substituír polos pronomes átonos.

- *Complemento indirecto* (CI), é quen recibe o dano ou proveito da acción verbal. Sempre leva preposición, xeralmente *a*.
- *Complemento circunstancial* (CC), opcional, expresa as circunstancias nas que se realiza a acción verbal. Non concorda con ningún elemento da oración.
- *Atributo* (Atr), aparece cos chamados verbos copulativos: *ser, estar, parecer, semellar, etc.*
- *Complemento preposicional*, esixido por determinados verbos e introducido por unha preposición. Recoñécese substituíndoo por un pronome tónico.
- *Complemento axente* (Cax), propio das oracións en voz pasiva, indica quen realiza a acción do verbo.
- *Complemento predicativo* (CPvo), formado sempre por un adxectivo, complementa o verbo, suxeito e complemento directo. Concorda co suxeito ou co CD.

Bloque de lingua e sociedade

- Literatura e cine teñen en común que presentan unha historia con personaxes, diálogos e acción. No guión cinematográfico hai papeis ou designacións dos personaxes, réplicas, que son os diálogos e didascalias, indicacións sobre o decorado, as accións, o ton, etc.

Bloque de educación literaria

- As características que definen os textos descritivos son: organización, uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico, de adxectivos e de verbos en presente e pretérito.
- Tipos de descrición: retrato, ou caracterización física e moral dun personaxe; descrición topográfica, de lugares e ambientes; anuncio, cuxo propósito é orientar o consumidor cara a un determinado artigo.
- Compuxemos textos facendo descricións físicas e psicolóxicas de personaxes.
- Identificamos en dous textos os elementos fundamentais do relato literario: personaxes, acción (presentación, nó,e desenlace), espazo, tempo e narrador.
- A narración pode estar en primeira persoa: cando o narrador é protagonista ou testemuña. En terceira persoa: o narrador omnisciente sabe todo dos personaxes; o observador límitase a describir as accións, sen sabelo todo. Cando a narración está en segunda persoa, o narrador diríxese ao protagonista ou recorre á estrutura epistolar.

4.2 Contenidos en lengua castellana

Bloque de comunicación oral

- Valoramos la importancia de la comunicación oral, adecuando el tono y volumen de voz, la utilización de vocabulario comprensible, así como el uso de elementos paraverbales que resulten adecuados.

Bloque de comunicación escrita

- Identificamos en un texto los elementos que proporcionan cohesión textual: referencia, sustitución, expresiones explicativas, uso de gerundios, participios y cohesión léxica.

Bloque de conocimiento de la lengua

- Uso de *h* en todas las formas de *haber*, *habitar*, *heredar*, *honrar*, *hospedar*, *humillar* y sus derivados.
- En prefijos como *hecto-*, *hemero-*, *hemi-*, *hemo-*, *hepta-*, *hecto-*, *hexa-*, *hidro-*, *hiper-*, *hipo-* y *homo-*.
- Palabras que comienzan por *hia-*, *hie-*, *hue-*, *hui-*.
- Interjecciones: *oh*, *eh*, *ah*, *uh*, *bah*, *hala*, *hola*...
- Llevan *h* intercalada: *adherir*, *ahí*, *anhídrido*, *bahía*, *cohibir*, *exhibir*, *inhábil*...
- A diferencia del gallego, llevan *h*: *hasta* (preposición), *hermano*, *hinchar*, *hombro*, *huérfano*, *hueso*, *huevo*, *húmero*...
- La formación de palabras sigue los mismos procedimientos que en gallego:
 - *Derivación*: añade prefijos y sufijos al lexema o raíz.
 - *Composición*: unión de dos o más palabras para formar una nueva.
- Estudiamos el significado de algunos prefijos y sufijos.
- Para el análisis sintáctico de oraciones simples utilizamos los mismos conceptos y terminología que en gallego:
 - Primero diferenciamos el sujeto del predicado.
 - A continuación distinguimos los siguientes complementos dentro del predicado: directo (CD), indirecto (CI), circunstancial (CC), atributo (Atr), predicativo (Pvo) y Agente (Cag).

Bloque de lengua y sociedad

- En el guión cinematográfico hablamos de papeles o designaciones de los personajes, réplicas, que son los diálogos y didascalias, indicaciones sobre el decorado, las acciones, el tono, etc.

Bloque de educación literaria

- Analizamos los tipos de descripción: retrato, descripción topográfica y anuncio. Analizamos las características de los textos descriptivos: organización siguiendo un criterio, uso de sustantivos del mismo campo semántico, empleo frecuente de adjetivos y verbos en presente y pretérito.

5. Exercicios de autoavaliación

1. Cando empregamos con máis abundancia a clase de palabra adxectivo?

- Cando queremos falar sobre como é unha persoa (o seu aspecto físico, a súa psicoloxía).
- Cando queremos falar sobre como é un animal (se é carnívoro, omnívoro, que cor de pel ten...) ou un obxecto inanimado (grande, pequeno, circular...).
- Cando queremos falar sobre como é unha persoa (o seu aspecto físico, a súa psicoloxía...), un animal (se é carnívoro, omnívoro, que cor de pel ten...) ou un obxecto inanimado (grande, pequeno, cadrado, circular...).
- Cando queremos falar sobre como é un obxecto inanimado (grande, pequeno, cadrado, circular...)

2. Que tipos de descrición existen?

- O retrato, a descrición de lugares e ambientes, e os anuncios.
- Só o retrato.
- Só os anuncios.
- O retrato, os anuncios e a narrativa.

3. Que características teñen os textos descritivos?

- Organizar a descrición segundo un criterio temporal, uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico, uso frecuente de adxectivos e uso de verbos en presente e en pretérito (en castelán: pretérito perfecto simple).
- Organizar a descrición segundo un criterio subxectivo, uso de marcadores textuais que serven para fixar a situación dos elementos no espazo, uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico e uso frecuente de adxectivos.
- Uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico, uso frecuente de adxectivos e uso de verbos en presente e en pretérito (en castelán: pretérito perfecto simple).
- Organizar a descrición segundo un criterio espacial, uso de marcadores textuais que serven para fixar a situación dos elementos no espazo, uso de substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico, uso frecuente de adxectivos e uso de verbos en presente e en pretérito (en castelán: pretérito perfecto simple).

4. Cales son os elementos de cohesión máis utilizados?

- A referencia, a substitución e as repeticións.
- A referencia, a substitución e a cohesión léxica.
- A referencia e os adxectivos.
- A substitución e os adverbios.

5. Que outros procedementos hai para alcanzar a cohesión dun texto?

- A inserción de expresións explicativas, o uso do xerundio e o uso do participio.
- A inserción de expresións explicativas e o uso da preposición.
- O uso do xerundio, o uso do participio e das interxeccións.
- A inserción de expresións explicativas e o uso da voz pasiva.

6. Que elementos inflúen nun deseño de páxina correcto e adecuado?

- O tipo de papel e a súa orientación, as marxes, o espazamento entre liñas, a xustificación e a confección do parágrafo.
- O tipo de papel e a súa orientación, as marxes, a cor das letras e a confección do parágrafo.
- As marxes, a cor do papel, o espazamento entre liñas, a xustificación e a confección do parágrafo.
- O tipo de papel e a súa orientación, as marxes e o espazamento entre liñas.

7. Que tres procedementos hai para a formación de palabras?

- Derivación.
- Derivación e composición.
- Composición e parasíntese.
- Derivación, composición e parasíntese.

8. Que é o lexema ou raíz ?

- É a parte común que ten un grupo de palabras e que transmite o seu significado básico común.
- É unha clase de sufixo.
- É unha clase de prefixo.
- É unha clase de palabras.

9. Que é a derivación?

- É un procedemento de formación de palabras consistente en engadirlle a un lexema prefixos e/ou sufixos.
- É outra acepción pola que se coñece o lexema.
- É un proceso de palabras que se dá raras veces na lingua.
- É un proceso de formación de palabras propio do castelán.

10. Que é a composición?

- É o resultado de engadirlle sufixos a un lexema.
- É un procedemento de formación de palabras novas que consiste na unión de dúas ou máis palabras.
- É o resultado de engadir prefixos a un lexema.
- É o resultado de engadir prefixos e sufixos a un lexema.

11. Cando se produce o cambio de categoría gramatical?

- Non se produce nunca.
- Cando temos un prefixo nunha palabra.
- Cando se produce ao mesmo tempo derivación mais composición.
- Na formación de palabras por derivación.

12. Que elementos forman unha familia de palabras?

- Está formada por algunhas palabras que comparten o mesmo prefixo e que, xa que logo, teñen certa relación de significado.
- Está formada por todas as palabras que comparten o mesmo lexema ou raíz e que, xa que logo, teñen certa relación de significado.
- Está formada por todas as palabras que comparten as mesmas desinencias e que, xa que logo, teñen certa relación de significado.
- Está formada por todas as palabras que comparten o mesmo lexema ou raíz e que, xa que logo, non gardan relación de significado ningunha.

13. Que tipo de familias de palabras hai?

- Só regulares (co mesmo lexema).
- Só irregulares (con lexemas diferentes).
- Regulares (co mesmo lexema) e irregulares (con lexema diferente).
- Regulares (co mesmo lexema), irregulares (lexema diferente) e semiirregulares.

14. Por que se caracteriza a oración simple?

- Por ter como núcleo do predicado un verbo, arredor do cal se sitúan outros compoñentes que cumpren diferentes funcións: preposicións, adverbios, CD, CI, complemento de réxime preposicional ou suplemento, complemento circunstancial, e atributo (se o verbo é copulativo).
- Por ter como núcleo do predicado un substantivo, arredor do cal se sitúan outros compoñentes que cumpren diferentes funcións: suxeito, CD, CI, complemento de réxime preposicional ou suplemento, complemento circunstancial, atributo (se o verbo é copulativo) e complemento predicativo.
- Por ter como núcleo do predicado un verbo, arredor do cal se sitúan outros compoñentes: nomes, adxectivos, CD, CI, complemento de réxime preposicional ...
- Por ter como núcleo do predicado un adxectivo, arredor do cal se sitúan outros compoñentes que cumpren diferentes funcións: suxeito, CD, CI, complemento de réxime preposicional ou suplemento, complemento circunstancial...

15. Que é o complemento directo?

- É un complemento obrigatorio para certos verbos. Pódese substituír polos pronomes átonos.
- É un complemento obrigatorio para certos verbos. Pódese substituír polos pronomes te e che.
- É un complemento obrigatorio para certos verbos. Pódese substituír polos pronomes tónicos.
- É un complemento formado por un adxectivo.

16. O complemento indirecto..

- É o complemento que recibe o dano e o proveito da acción do verbo.
- É o complemento que teñen que levar os verbos copulativos.
- É o complemento que levan os verbos en voz pasiva.
- É o complemento que indica as circunstancias de tempo, lugar, modo...

17. Que é o atributo?

- É o complemento propio dos verbos en voz pasiva.
- É o complemento que levan os verbos copulativos.
- É o complemento que indica unha circunstancia de tempo, lugar, modo..
- É o complemento que recibe o dano ou proveito da acción do verbo.

18. Dentro do guiión cinematográfico, as réplicas son...

- As indicacións sobre como debe filmarse a escena.
- Os diálogos.
- Os nomes dos personaxes.
- Os personaxes secundarios.

19. No guiión cinematográfico, as didascalias son...

- As indicacións sobre como debe filmarse a escena.
- Os diálogos.
- Os nomes dos personaxes.
- Os personaxes secundarios.

6. Solucionarios

6.1 Solucións das actividades en lingua galega

S1.

- Tema principal: a comunicación xestual, porque falan diferentes linguas.
- Personaxes e idiomas: os dous bébedos (un fala inglés; outro, francés), o ladrón e o taberneiro (alemán).
- Como se decatan de que todos son galegos? Porque o ladrón di unha expresión galega e aí se decátanse os bébedos. En canto ao taberneiro, cando se marchan os tres clientes.
- O título é unha mestura de inglés e francés, que son os idiomas que máis se escoitan e que falan os dous bébedos.

S2.

- Pronomes: “Ao principio baixaba os ollos diante dela (contracción) pero, máis tarde, esa timidez desapareceu e as cousas entre eles chegaron ata tal punto que lle mercou caramelos”.
- Afastábase el, Kamil Moravék.

S3.

- Resposta libre.

S4.

- Resposta libre.

S5.

- Lembre que o espazamento entre liñas depende do tamaño da letra e que a xustificación completa é a máis adecuada para a presentación.

S6.

▪ <i>halo-</i>: halóxeno, haloide, halófito...▪ <i>hecto-</i>: hectolitro, hectogramo, hectárea...▪ <i>heli-</i>: heliporto, helicóptero.▪ <i>hemat-</i>: hematocrito, hematoloxía, hematoma...▪ <i>hemi-</i>: hemisferio, hemiplexía, hemistiquio...▪ <i>hepat-</i>: hepático, heparina, hepatite...▪ <i>hepta-</i>: heptaedro, heptágono, heptámetro...	▪ <i>hetero-</i>: heteroxéneo, heterosexual, heterónimo...▪ <i>hexa-</i>: hexaedro, hexágono, hexápodos...▪ <i>hidro-</i>: hidrosoluble, hídrico, hidroloxía...▪ <i>hipno-</i>: hipnotizar, hipnótico, hipnose...▪ <i>hipo-</i>: hipocondríaco, hipoacusia, hipoclorito...▪ <i>hipo-</i>: hipódromo, hípica, hipopótamo...▪ <i>homo-</i>: homeopatía, homosexual, homocigoto...

S7.

<ul style="list-style-type: none">Adherir: <i>adherencia, adhesivo.</i>Hábil: <i>habilidade, habelencia.</i>Habitar: <i>habitación, habitante.</i>Hábito: <i>habitual, habitualmente.</i>Harmonía: <i>armónico, harmonioso.</i>Herba: <i>herbario, herbal.</i>	<ul style="list-style-type: none">Heroe: <i>heroico, heroína.</i>Historia: <i>historial, histórico.</i>Hora: <i>horario, horaria.</i>Humano: <i>humanizar, humanista.</i>Humidade: <i>húmido, humidificar.</i>
---	--

S8.

- Inchei a balsa e agora estou exhausto.
- Atoparémonos aí, na porta da ermida.
- É inhumano non axudar aos orfos.
- Ola! Pedro, queres vir comigo ao hipódromo?

S9.

■

Coitelo	Acoitelar, coitelada, acoitelado, coitela
Enfureceron	Furia, enfurecido, enfurecer
Cómodo	Comodidade, comodamente, acomodar, incómodo, acomodado
Asento	Asentamento, sentarse, asentado, sentada

■

Ultraortodoxo	Que vai máis aló, en exceso (ortodoxo en exceso)
Internacional	Entre (que concirne a varias nacións)
Sobrevoando	Por enriba de (voando sobre un lugar)
Aeroporto	Do ar (lugar de chegada e partida dos avións)

■

Experimentar: verbo	Experimento: substantivo	Experimentado: participio ou adx.
Motín: substantivo	Amotinado: participio ou adxectivo	Amotinar: verbo
Dor: substantivo	Doente: substantivo ou adxectivo	Doído: participio ou adxectivo
Viaxeiro: substantivo ou adxectivo	Viaxar: verbo	Viaxe: substantivo

S10.

- Resposta libre

S11.

- Vogal, vocálico, vocalizar, vocalista...
- Ollo, ollar, ollomol, olludo, oculista, ocular...

S12.

■

- María agardou.
Sux Predicado e núcleo
- O coche do policía perdeuse na última volta da estrada.
Suxeito Predicado (núcleo: *perdeuse*)
- O inspector non sospeitara nada.
Suxeito Predicado (núcleo: *sospeitara*)
- As palabras volvían agora á súa mente.
Suxeito Predicado (núcleo: *volvían*)

■

- María recolleu a cafeteira e as cuncas.
CD
- Lembrou o xogo de preguntas e respostas.
CD
- Afastouse da ventá.
CC

S13.

- Quérote moito. (Complemento directo).
- Non me trouxo o encargo. (Complemento indirecto).
- Cada bocado que traga sábelle aínda máis mal. (Complemento indirecto).
- Xan viuno en clase. (Complemento directo).

S14.

- Lavei a roupa coas mans.
- Mañá irei ao cine con Ana.
- Onte cheguei tarde ao traballo.
- Merquei o coche con tres mil euros.

S15.

- O neno estaba peiteado.
- O home estaba espido.
- Aquela muller era ferrolá.
- A cantante estaba afónica.

S16.

Non hai ladrón que lles robe e son eles os que se decatán de seren galegos ao botar unha cantiga.

S17.

- Significados:
 - *Arxilas*. Tipo de rocha branda formada por sedimentación, de diversas cores e texturas segundo as variedades, que se desfai con facilidade e que, mesturada con auga, forma unha pasta que endurece ao cocela.
 - *Xistos*. Rocha de orixe metamórfica que se presenta en forma de láminas paralelas que se separan facilmente coma follas.
 - *Escintilan*. Que brillan, resplandecen ou despiden raios de luz .
 - *Alfinetes*. Peza de metal, de forma, tamaño e grosor similares aos da agulla, acabada en punta nun dos extremos e nunha cabeza no outro.
 - *Repenicando*. Tanxer unha campá, en especial rápida e repetidamente e en sinal de alegría e, por extensión, calquera instrumento de percusión.
 - *Seixos*. Pedra dura de pequeno tamaño, que a erosión tornou lisa e arredondada.
 - *Brado*. Voz dos animais coma o boi, a vaca, etc.
 - *Amorodos*. Froito da amoreira.
 - *Policromos*. De varias cores.
- Descríbese o río Tins.
- Predomina o presente de indicativo.
- Utilízanse máis os substantivos pertencentes ao mesmo campo semántico (sedimentos, árbores que rodean o río, etc.) e adxectivos, pois estamos diante dun texto descritivo.

S18.

- Resposta libre.
- Compáraa cun boneco.
- Dío porque as ventás son como os ollos da casa. Cando se pecha unha, parece que chisca un ollo.

S19.

- Describe o señor Grandet. Características físicas (grande, de cara redonda, etc.) e morais (cheo de malicia, astuto, egoísmo, etc.).

S20.

- Resposta libre

S21.

Narrador	Personaxes	Acción: estrutura	Espazo	Tempo
<i>Narrador protagonista</i>	<i>Varios: o narrador protagonista, a señora Marcelina, Manueliña de Carlos, Don Merlin, Dona Xenebra...</i>	<i>A acción está no seu inicio</i>	<i>A acción desenvólvese en diferentes espazos xeográficos</i>	<i>O desenvolvemento temporal é lineal</i>

6.2 Soluciones a las actividades en lengua castellana

S22.

- Consiste en provocar emoción cinematográfica trascendiendo la emoción que provoca la obra literaria.
- Sí. Lo es porque no se queda corta con respecto a la obra literaria, tiene su propia profundidad y desarrollo dramático.
- Se llama así porque habla de adaptaciones de diferentes novelas al cine.
- El lenguaje es adecuado y correcto. Se entiende perfectamente lo que dice, pues utiliza un tono y volumen de voz adecuados para la situación. El uso de elementos no verbales es también adecuado: utiliza las manos para reforzar los argumentos que expresa verbalmente.

S23.

Referencia	Sustitución	Cohesión léxica
<i>Una de las más fuerte y saneadas (fortunas), constató este hecho (que las ventas disminuían).</i>	<i>Se convirtieron en una (las expediciones), en cuatro (los acromatos), él (Cipriano Salcedo).</i>	<i>El vocabulario es el adecuado: rico, atinado, expresivo, coherente.</i>

Expresiones explicativas	Gerundios	Participios
<i>Es decir, de modo que.</i>	<i>Pidiéndole, diciéndole.</i>	<i>Pasados (los años), iniciado (el negocio), desbordado (por el feliz resultado).</i>

S24.

- Hombre: hombrar, hombría, hombrillo, hombrada, hombracho.
- Habitar: habitáculo, habitación, habitante.
- Hallar: hallado, hallador, hallazgo.
- Hierro: herraje, herradura, herrar, hierra.

S25.

- Hemo-: sangre. Hemocultivo, hemodiálisis, hemoderivado.
- Hemi-: mitad. Hemisferio, hemistiquio, hemiplejía.
- Hipo-: debajo de, escasez. Hipotermia, hipoglucemia, hipocalórico. En algunas palabras, como hípica, hipopótamo, etc. el elemento hip- significa caballo.
- Hiper-: superioridad, exceso. Hiperactivo, hipérbole, hipermercado.
- Hecta-: cien. Hectómetro, hectárea, hectolitro

S26.

▪ Hecho	De hacer.	▪ Has	Del verbo haber.	▪ Hora	Sesenta minutos.
▪ Echo	De echar.	▪ As	Carta número 1.	▪ Ora	Del verbo orar.
▪ Hasta	Preposición.	▪ Habría	Del verbo haber.	▪ Hala	Interjección.
▪ Asta	Cuerno.	▪ Abría	Del verbo abrir.	▪ Ala	Para el vuelo.

S27.

▪ Ciudadano	Ciudad, ciudadanía, ciudadela, cívico, civilizado...
▪ Cabecera	Cabeza, cabezón, cabezonería, cabecear...
▪ Poner	Ponedor, poniente, reponer, deponer...
▪ Persona	Personarse, personal, personalizar, personalmente...

▪ Operativo	- <i>tivo</i> : permite formar adjetivos a partir de verbos. Operar, operativo; punir, punitivo; afirmar, afirmativo...
▪ Posibilidad	- <i>idad</i> : permite formar nombres abstractos a partir de adjetivos. Posible, posibilidad; real, realidad; terco, terquedad...
▪ Habitante	- <i>ante</i> : permite formar nombres que realizan la acción del verbo del que proceden. Habitar, habitante; cantar, cantante; pensar, pensante...
▪ Operador	- <i>ador</i> : permite formar nombres que realizan la acción del verbo del que proceden. Operar, operador; comprar, comprador; controlar, controlador; vender, vendedor...

Cita (sustantivo)	Persona (sustantivo)	Sumaban (verbo)	Parcial (adjetivo)
Citar (verbo)	Personal (adjetivo)	Suma (sustantivo)	Parcialmente (adverbio)

S28.

- *Pan*: panadero, panadería, panificar, panecillo, empanar...
- *Flor*: florecilla, florista, floristería, floración, floral...
- *Tierra*: terraplén, terráqueo, terruño, terrestre, terroso...
- *Carne*: carnal, carnicero, cárnico...
- *Blanco*: blanca, blancor, blanquear, blanquecino...
- *Libro*: librero, librería, librito...

S29.

Este verano fui de excursión al campo. Llegamos a media mañana y encontramos a un campesino muy agradable. Como llevábamos una tienda de campaña, acampamos cerca de su casa y amablemente nos indicó las rutas campestres más típicas. Al día siguiente recorrimos la campiña y regresamos al campamento al atardecer.

- Didascalias:
 - Interior – noche
 - En casa, la madre está preparando la cena mientras Montxo está haciendo los deberes en la mesa de la cocina. Llega el hermano mayor...
 - (dirigiéndose al hermano mayor)
 - (El hermano mayor empieza a reírse por lo bajo pero la mirada de reproche de la madre le hace reprimir su risa)
- Diferencias con el guión. En el relato no aparece el hermano, la madre está planchando, no preparando la cena. El niño recuerda cómo su padre y los hombres, en general, blasfeman. En el fragmento de guión la madre está preparando la cena, el hermano acaba de llegar, la escena es un diálogo entre Moncho y su madre, con el hermano de testigo. el didioma no es una diferencia, porque hay una versión del texto en castellano.

S35.

- Significados:
 - *Resplandecía*. Dicho de una cosa: despedir rayos de luz.
 - *Henchidas*. Llenas, repletas.
 - *Sándalo*. Planta herbácea, olorosa, vivaz, de la familia de las Labiadas, con tallo ramoso de cuatro a seis decímetros de altura, hojas pecioladas, elípticas, y lampiñas, con dienteillos en el borde, y flores rosáceas. Es originaria de Persia y se cultiva en los jardines.
 - *Yerguen*. Levantar y poner derecho el cuerpo o una parte de él; estar una cosa en situación elevada sobre un lugar.
- Objetos o seres descritos: La Nave Blanca, la Tierra de Zar y Cathuria.
- Se utilizan más sustantivos y adjetivos, pues estamos ante un texto descriptivo.

S36.

El pobre chico ...	■ Retrato.
Tras mi ventana, ...	■ Descripción topográfica.
Es el Cola Cao	■ Anuncio.

S37.

Comienzo por los cabellos ...	■ De arriba a abajo.
La torre Eiffel...	■ De abajo a arriba.
La aldea se asienta	■ De izquierda a derecha.

S38.

- Recuerde que debe organizar la descripción siguiendo un criterio espacial, que debe usar sustantivos del mismo campo semántico, verbos en presente o pasado y adjetivos.

S39.

Nuestra expedición ...	▪ Primera persona.
Sin embargo, ...	▪ Tercera persona.
Presten atención	▪ Segunda persona.

6.3 Solucións dos exercicios de autoavaliación

1. Cando empregamos con máis abundancia a clase de palabra adxectivo?

- Cando queremos falar sobre como é unha persoa (o seu aspecto físico, a súa psicoloxía...), un animal (se é carnívoro, omnívoro, que cor de pel ten...) ou un obxecto inanimado (grande, pequeno, cadrado, circular...).

2. Que tipos de descrición existen?

- O retrato, a descrición de lugares e ambientes e os anuncios.

3. Que características teñen os textos descritivos?

- Organizan a descrición segundo un criterio espacial, uso de marcadores textuais que serven para fixar a situación dos elementos no espazo, uso de substantivos pertencentes ó mesmo campo semántico, uso frecuente de adxectivos e uso de verbos en presente e en pretérito (en castelán: pretérito perfecto simple).

4. Cales son os elementos de cohesión máis utilizados?

- A referencia, a substitución e a cohesión léxica.

5. Que outros procedementos hai para acadar a cohesión dun texto?

- A inserción de expresións explicativas, o uso do xerundio e o uso do participio.

6. Que elementos inflúen nun deseño de páxina correcto?

O tipo de papel e a súa orientación, as marxes, o espazamento entre liñas, a xustificación e a confección do parágrafo.

7. Que tres procedementos hai para a formación de palabras?

Derivación, composición e parasíntese.

8. Que é o lexema ou raíz ?

É a parte común que teñen un grupo de palabras e que transmite o seu significado básico común.

9. Que é a derivación?

É un procedemento de formación de palabras consistente en engadirlle a un lexema prefixos e/ ou sufixos.

10. Que é a composición?

É un procedemento de formación de palabras novas que consiste na unión de dúas ou máis palabras.

11. Cando se produce o cambio de categoría gramatical?

Na formación de palabras por derivación.

12. Que elementos forman unha familia de palabras?

- Está formada por todas as palabras que comparten o mesmo lexema ou raíz e que, polo tanto, teñen certa relación de significado.

13. Que tipo de familias de palabras hai?

- Regulares (co mesmo lexema) e irregulares (con lexema diferente).

14. Por que se caracteriza a oración simple?

- Por ter como núcleo do predicado un verbo, arredor do cal se sitúan outros compoñentes que cumpren diferentes funcións: suxeito, CD, CI, complemento de réxime preposicional ou suplemento, complemento circunstancial, atributo (se o verbo é copulativo) e complemento predicativo.

15. Que é o complemento directo?

- É un complemento obrigatorio para certos verbos. Pódese substituír polos pronomes átonos.

16. O complemento indirecto..

- É o complemento que recibe o dano e o proveito da acción do verbo.

17. Que é o atributo?

-
- É o complemento que levan os verbos copulativos.
-
-

18. Dentro do guión cinematográfico, as réplicas son...

-
- Os diálogos.
-
-

19. No guión cinematográfico, as didascalias son...

- As indicacións sobre como debe filmarse a escena.
-
-
-

7. Bibliografía e recursos

Bibliografía

- Alarcos Llorach, Emilio, *Gramática de la lengua española*, Espasa, Madrid, 1999.
- Balzac, Honoré de, *Eugène Grandet*.
- Corominas, E. y Rubio, C., *Técnicas de escritura*, Editorial Teide, 1989.
- Cunqueiro, Álvaro, *A serea grega*, en: VVAA, *Antoloxía da literatura fantástica en lingua galega*, edición de Antón Risco, Galaxia, Vigo, 1993.
- Delibes, Miguel, *El hereje*, Ediciones Destino, 1998
- Fernández Paz, Agustín, *Amor dos quince anos, Marilyn*, Xerais, Vigo, 1995.
- ILG e RAG, *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, ILG e RAG, Vigo, 2003.
- ILG e RAG, *Vocabulario ortográfico da lingua galega*, ILG e RAG, 2004.
- Lovecraft, H.P., *Narrativa completa, Volumen I*, edición de Juan Antonio Molina Foix, Valdemar Gótica, Madrid, 2008.
- Mariño, Xoán X., *O Río Tíns*, en *Terra de Outes*, Revista da A.C.C., nº3, xullo 2008.
- Murado, Miguel Anxo, *Fin de século en Palestina*, Galaxia, Vigo 2008.
- RAG, *Dicionario da Real Academia Galega*, Xerais e Galaxia, Vigo, 2000.
- RAE, *Diccionario de la lengua española* (2 tomos), Espasa Calpe, Madrid, 2008.
- Rojas, Fernando de, *La Celestina*.
- Suchý Jiří, *Cen contos ou sexa, un plan incumprido*, Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2000.
- VVAA, *Literatura galega 3º BUP*, Xerais, Vigo, 1991.

Ligazóns de internet

- [<http://bvg.udc.es>]
- [<http://centros.edu.xunta.es/iespintorcolmeiro/galego/exercicios.htm>]
- [<http://enredandocoaspalabras.blogspot.com/search/label/Ortograf%C3%ADa>]
- [<http://roble.pntic.mec.es/msanto1>]
- [<http://www.aplicaciones.info/ortogra/ortogra.htm>]
- [<http://www.canaltcm.com/peliculas/javier-marias-libro-abierto-lolita-y-doctor-zhivago>]
- [<http://www.cmg.xunta.es/visor/dspace.asp?TIPO=VIDEO&COD=674>]
- [<http://www.edu.xunta.es/diccionarios/index.html>]
- [http://www.ogalego.eu/exercicios_de_lingua/exercicios/ortografia.htm]
- [<http://www.rae.es/rae.html>.]
- [<http://www.uhu.es/cine.educacion/cineyeducacion/temasmariposas.htm>]
- [<http://www.xtec.cat/~jgenover>]